

TARİHİN YIKILMAZ KALESİ
ÇANAKKALE

HAZIRLAYAN
SALİN GÜLEN

*“Sen ey Boğaz ki, uzattım da âhenin kolunu,
Halife yurdunu tehdîd eden deniz yolunu,”*

.....

*Şu anda cebhenî görmekteyim: Ateş yağıyor;
Bulutların biri binlerce yıldırım sağlıyor!
Nigâhı bin bu kadar mil mesâfeden kavuran,
Alevleriyle beraber, o seyle karşı duran,
Karaltılar nedir, asker mi, taş mı, gölge midir?
Hudâ rızâsı için, seçmiyor gözüm, bildir.*

Mehmed Akif Ersoy

TARİHİN YIKILMAZ KALESİ

ÇANAKKALE

HAZIRLAYAN
SALİH GÜLEN

Taribin Yıkılmaz Kalesi ÇANAKKALE

Copyright © Yitik Hazine Yayınları, 2009

Bu eserin tüm yayın hakları Işık Yayıncılık Tic. A.Ş.'ye aittir.

Eserde yer alan metin ve resimlerin Işık Yayıncılık Tic. A.Ş.'nin önceden yazılı izni olmaksızın, elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılması, yayımlanması ve depolanması yasaktır.

Editör
Salih GÜLEN

Görsel Yönetmen
Engin ÇİFTÇİ

Kapak
İhsan DEMİRHAN

Sayfa Düzeni
Murat ARABACI

ISBN
978-9944-766-13-5

Yayın Numarası
31

Basım Yeri ve Yılı
Çağlayan Matbaası Sarıç Yolu Üzeri No: 7
Gaziemir / İZMİR
Tel: (0232) 252 20 96
Şubat 2009

Genel Dağıtım
Gökkuşuğu Pazarlama ve Dağıtım
Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31 Tek-Er İş Merkezi
Mahmutbey / İSTANBUL
Tel: (0212) 410 50 60 Faks: (0212) 445 84 64

Yitik Hazine Yayınları
Emniyet Mahallesi Huzur Sokak No: 5
34676 Üsküdar / İSTANBUL
Tel: (0216) 318 42 88 Faks: (0216) 318 52 20

www.hazineyayinlari.com hazine@hazineyayinlari.com

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	7
Dünya'nın Gördüğü İlk Büyük Savaş	9
Rauf Orbay'ın Hatıraları.....	16
Çanakkale Kara Harbi.....	33
Bir Yarbayın Hatıraları	42
Ali Canip Yöntem Mustafa Kemal'i Anlatıyor	45
Bir Kahramanın Destanı	49
Siyon Katırcı Kuvveti	52
Katırcı Kuvveti.....	53
Birinci Dünya Harbi'nde Şehid Olan	57
Askerler Hakkında Bazı Değerlendirmeler.....	57
Çanakkale Savaşlarında Stratejik Hatalar ve Liman Von Sanders Paşa	71
Saros Körfezi'ne Beklenen Çıkarma Harekâtı	72
Bir Kürek Toprak Bir Damla Kan Kazandırır	76
Liman Paşa'nın Hatıratındaki Tarafgirlik	77
Kâzım Bey'in Çanakkale Savaşı Esnasında Fırkasına Yazdığı Kurban Bayramı Tebriği	83
Mustafa Kemal'e Çanakkale Hatırasına	89
Hediye Edilen Seccade.....	89
Kible Ne Tarafa.....	93
Walter Von Schoen'un Hatıraları.....	96
Çanakkale'nin Ölmez Hatıralarından Namaz	100

Çanakkale için Ne Dediler	103
Sultan Mehmed Reşad	103
Sultan II. Abdülhamid	105
Mustafa Kemal Atatürk	107
Cevad Paşa	109
Esad Paşa	111
Şehzade Ali Vâsıb Efendi	113
Bir Şehit Annesinin Mektubu	115
İtilaf Devletlerinin Camili Vapuru.....	117
Çanakkale Savaşının Neticeleri.....	121

ÖN SÖZ

*“Sevindi Hazret-i Fatih ve hoşnûd oldu Ertuğrul
Çanakkale muzafferdir donansın artık İstanbul
Mücevher düştü “Oh...” tarih-i sabrım çâk çâk etti
Çanakkale çelikmiş düşmanı mahv ü helâk etti.”
Kesriyeli Mehmed Sıdkı*

Çanakkale Savaşları, doğrudan doğruya varlığına kastedilen bir milletin, amansız işgal karşısında dimdik durduğunun bütün dünyaya ispatı olarak harp tarihindeki yerini almıştır.

Gırtlığına bıçak dayanan bir milletin en tabii karşılığı vermesi ve sömürgecilere dur demesiyle Türk tarihinin en şerefli sayfalarından biri Çanakkale’de yazılmıştır. Bu sayfalar ilerde bir kitap olacak ve Türkiye Cumhuriyeti doğacaktır. Bu yönüyle Çanakkale Muharebeleri, Türkiye’nin mukaddimesidir. Türkiye, Çanakkale Savaşlarının neticesidir.

İtilaf Devletleri, Çanakkale’de bir milletin boğazını sıkarken karşılarındaki gücün Orta Asya steplerinden Viyana surlarına kadar at koşturmuş olduğunu unutmuştur ki savaşın akabinde kazanılan zafer bu gerçeği onlara bir defa daha hatırlatmış olacaktır.

Yitik Hazine Yayınlarının her sene artık geleneksel hâle getirdiği yeni Çanakkale çalışması ile karşınızdayız. Daha evvel yayımladığımız “Bir Milletin İmtihanı Çanakkale” ve “Çanakkale’deki

Anadolu” “Şehadetname” eserlerine gösterilen teveccüh Çanak-kale ile alakalı her sene yeni bir çalışma yapmaya bizi sevk etmektedir.

Bu çalışmada da savaşa ve neticelerine dair yeni bilgi belge ve fotoğraflarla karşınızdayız. Her sene yeni hususları gündeme getirmenin zorluğunu takdir edersiniz. Bu çalışmada esere değerli yazıları ile katkıda bulunan Sn. Doç. Dr. Cihat Göktepe ve Sn. Doç. Dr. Şakir Batmaz’a şükranlarımızı sunuyoruz.

Yeni kitaplarda buluşmak dileğiyle...

Salih GÜLEN

30 Ocak 2009, Çamlıca

DÜNYA'NIN GÖRDÜĞÜ İLK BÜYÜK SAVAŞ

Saraybosna'yı ziyaret eden Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Veliiahtı Arşidük François Ferdinand'a namlusunu doğrultan Gavrilo Princip'in tetiğe basmasıyla Dünya tarihinde ilk defa çok geniş bir coğrafyada büyük, yıkıcı ve acı neticeleri onlarca yıl sürecek bir savaş başlamış oldu. O zamanki adıyla "Büyük Savaş" dünyanın gördüğü ve söndürülmesi dört yıl süren bir büyük yangın olarak tarihteki yerini aldı.

Bu "Büyük Savaş", neticeleri itibariyle yeni bir dünya savaşına sebep olduğu için bittikten sonra dahi kan dökmeye devam eden bir savaş olarak bilindi. Gariptir ki II. Dünya Savaşı sebep ve neticeleri itibariyle bitmişken I. Dünya Savaşı, özellikle Ortadoğu'da meydana getirmiş olduğu sonuçları bakımından üzerinden doksan yıldan fazla geçmiş olmasına rağmen devam etmektedir.

Bu savaşın patlak vermesinde gelişen sanayi ile birlikte başlayan sömürge yarışının, silahlanmanın, siyasetçi ve askerlerin hırslarının yanında Avrupa halklarının maneviyatının çöküşü de etkili olmuştu. Churchill: "Havada garip bir gerilim vardı. Maddi bakımdan rahata kavuşmuş milletler, bir çatışma alanı bulabilmek için kendi içlerine ve dışlarına dönüyorlardı." diyor-du. Bu dönüş bir baş dönmesi idi. Çapulcu bir zihniyetle Haçlı Seferlerini başlatan ve önlerine çıkan ne varsa yağmalayan yakıp yıkan bir gözü dönmürlük eskisinden çok daha şiddetli bir biçimde yeniden tarih sahnesine çıkıyordu. Emperyalizm bu savaşın hem sebebi hem de sonucu olacaktı.

İtilaf Devletleri Donanması

Dünya tarihinde ilk defa bir savaşta milyonlarca masum insan ölecekti. Maalesef bu kanlı yüzyılda en fazla kanın döküldüğü topraklardan biri de Memalik-i Osmaniye olacaktı.

Avrupa'daki gelişmeler Alman-Avusturya-İtalyan yakınlaşmasına dolayısıyla da Üçlü İttifak'ın kurulmasına yol açmış, buna

s. 10-11 Bağdat'ın düşüşü ve İngilizlerin kontrolünde şehirden çıkartılan askerlerimiz 1917

karşılık İngiliz, Fransız, Rus yakınlaşması da Üçlü İtilaf'ı oluşturmuştu.

II. Meşrutiyet'in ilanı ile başlayan kargaşa döneminde Avusturya'nın Bosna-Hersek'i ilhakı, (1908) Sırp lar arasında büyük bir tepki uyandırdı. Böyle bir günde Saraybosna'yı ziyaret eden Avusturya-Macaristan veliahdının bir Sırp tarafından vurulması ekonomik ve siyasi rekabetle barut fıçısı hâline gelen Avrupa'yı ateşlemeye yetecek bir kıvılcım olacaktı.

Avusturya Sırbistan'a 23 Temmuz 1914'te önce bir kesin uyarı verdi ve beş gün sonra da Belgrat'ı bombaladı. Saraybosna'da duyulan silah sesi bir sonun başlangıcı olmuştu ve dünyada artık dört yıl boyunca silahlar susmak bilmeyecekti.

Osmanlı'nın kendi yanlarında olmasını isteyen Almanlar; ekonomik gücü zayıf olsa da Devlet-i Aliyye'nin asker sayısını ve verimli topraklarını cazip görüyorlardı. Daha da önemlisi Osmanlı padişahının aynı zamanda halife olmasıydı. Pek çoğu İngiliz sömürgesinde bulunan Müslüman topraklarda; Rus kontrolündeki Kafkaslarda halifenin cihat ilan etmesiyle büyük hadiseler çıkarılabilir, Almanya bu şekilde İngiltere ve Rusya'ya karşı büyük bir koz elde edebilirdi. Bir dönem askerî danışman olarak Osmanlı topraklarında bulunan ve ileride Alman genelkurmay başkanı olacak olan Yüzbaşı Moltke, 1839'da Berlin'e döndüğü zaman gerek petrol bölgelerine olan coğrafi konumu, gerekse halifelik gücünü elinde tutması sebebiyle Osmanlı'nın dikkatle izlenmesini rapor etmişti.

Almanya, Osmanlı'yı kendi yanına aldığı zaman Doğu'da büyük düşmanları Rusya'ya karşı mücadele edecek bir devletle müttefik olmuş olacaktı. Rusya, doğrudan Osmanlı'nın komşusuydu.

Tarih boyunca büyük savaşlar yapılmıştı. Rusya, sıcak denizlere inmek için Osmanlı Devleti'ni zayıf düşürecek her yolu denemiş, her fırsatı kullanmıştı. Şartlar, bu daimî düşmanı ile Osmanlı'yı bir kere daha karşı karşıya getirmek üzereydi. Rusya'nın Osmanlı ile uğraşması Almanları Avrupa'daki cephelerde rahatlatıyordu.

Almanlar en büyük avantajı, İstanbul'da iktidarı ele geçiren İttihat ve Terakki Partisi ve onun Alman hayranı üst seviye yöneticileri ile yakaladı.

“İngilizlerin korktuğu oluyordu. Türkler, Alman sermayesi ile birleşerek, Avrupa'da ölümü beklenen 'Hasta Adamı' diriltmeye çalışıyorlardı.” Buna rağmen İngiltere, üzerinde emeller beslediği, kendi yanında olduğu vakit doğrudan savaştıramayacağı ve bir kara devleti olduğu için Osmanlı'yı yanında istemiyordu. Kendisinin büyük donanma gücüne güveniyordu. Fransızlar kararsızdı. Ruslar, Osmanlı'yı tarih sahnesinden sileceğine emin bir hâlde bir taraftan Boğazlar üzerinde hesaplar yapıyordu.

Dünyada sömürülebilecek alanların büyük kısmının İngiltere tarafından alınmış olması ayrıca Fransa ve Rusya'nın da mühim topraklara sahip olmaları, Amerika kıtasının “Monroe Doktrini” kararlarından dolayı Avrupalıların sömürgecilik faaliyetlerine karşı kapatılıp Amerika Birleşik Devletleri'nin kontrolüne bırakılmış olması yeni sömürge alanı olarak fazla bir alternatif bırakmıyordu. Neticede Orta Doğu'yu ve Ön Asya'yı elinde tutan Osmanlı Devleti toprakları sömürge edilecekti. Osmanlı topraklarının sömürgeleşmesindeki gecikme Osmanlı'nın gücünden ziyade büyük devletler arasında bir türlü paylaşılmasından kaynaklanıyordu.

Osmanlı'yı kendi bloklarında kabul etmeyen İngiltere, Fransa ve Rusya, onu Almanların yanına itmişti. Böylece görüşmeler sü-

rerken Almanlar Enver Paşa ile Talat Bey'i, Rusların Karadeniz'de yeni gemiler inşa ettikleri yolunda uyararak vakit geçirmeden gerekenin yapılmasını istediler. İttihat ve Terakki yöneticilerinin istediği olmuştu. Gizli olarak Alman Kurmay Başkanı Bronzar'a Enver Paşa tarafından hazırlatılan savaş planı Berlin'e gönderildi. Plan, Osmanlı donanmasının Karadeniz'deki Rus filosuna baskın yaparak Karadeniz üstünlüğünü kazanmasıyla başlıyordu. Alman Amirali Souchon komutasındaki Türk-Alman filosu, "Türk filosu Karadeniz'de zorla hâkimiyet kazanmalıdır. Rus filosunu arayınız ve nerede bulursanız harp ilan etmeksizin hücum ediniz." gizli emri ile 28 Ekim akşamı, Karadeniz'in açık sularına girdi. Ertesi gün 29 Ekim'de Rus sahilleri bombalanmaya başlanmıştı.

Almanya, Osmanlı Devleti'nin ihtiyacı olan krediyi karşılıyordu, oysa İngiltere parasını aldığı hâlde Osmanlı'nın Reşadiye ve Sultan Osman isimli gemilerini teslim etmiyordu. Reşadiye inşa edilmiş olmasına rağmen geminin Türkiye'de demirleyeceği tesisler hazır olmadığı için İngiltere'de bekliyordu. Sultan Osman Gemisi'nin ise teknik olarak benzerlerinden çok daha üstün özellikleri olduğu için yapımı uzamıştı. Bu tür bir geminin Osmanlı deniz gücüne yapacağı katkı bir yana bir dönemler Adriyatik'e, Akdeniz'e, Kızıl Deniz'e Karadeniz'e tamamen hâkim bir devletin donanmasının düştüğü durum trajikti.

Rauf Orbay'ın Hatıraları

Yaşananları dönemin Bahriye Erkân-ı Harbiye Reisi Rauf (Orbay) Bey hatıralarında şöyle anlatıyor:

“Sultan Osman süvarisi olarak üç aydır Londra’da bulunuyordum. İlk önce Brezilya hükümeti adına Armstrong tezgâhlarında inşa edilmişken, bu hükümetle Şili ve Arjantin’in donanma yapmamak hususunda aralarında anlaşmaları üzerine hükümetimiz tarafından satın alınarak “Sultan Osman” ismi verilen bu dretnotu teslim alıp memlekete götürecektir olan bin kişilik mürettebat ve askerim de, Reşit Paşa vapuruyla İngiltere’ye gelmişti. Geminin son taksiti olan yedi yüz bin lira da ödenmişti. İşleri bir an evvel bitirmek için tecrübelerin bir kısmından da vazgeçerek fabrika ile 2 Ağustos 1914 günü geminin, bize teslimi konusunda mutabık kalmıştık. Fakat, parayı verişimizin ertesi günü için kararlaştırılan sancağımızı çekme töreni zamanından yarım saat evvel İngilizler “Sultan Osman” a el koydular.

Dünyanın birbirine girdiği günlerdi. Bir hafta önce 28 Temmuz 1914 de Avusturya - Macaristan, Sırbistan’a harp ilân etmiş, arkasından çorap söküğü gibi bir boşanışla Ağustosun dördüne kadarki hafta içinde Almanya, Rusya, İngiltere ve Fransa da Almanya’ya harp ilân ederek Avrupa kıtası baştanbaşa bir savaş alanı hâline gelmişti.

Birdenbire içine düşülen bu karışık durumu bahane ederek İngiltere “Sultan Osman” dan sonra, Vickers tezgâhlarında inşası tamamlanmış “Reşadiye” dretnotumuzla, gene orada Şili hükümeti namına inşa edilmişken hükümetimiz tarafından satın alınması kararlaştırılıp pazarlığı da yapılmış olan iki torpido destroyerine de el koydu.

Gerektiği şekilde, şiddetle protesto edildi ise de kâr etmedi. İngilizler yayınladıkları bir beyanname ile, hangi devlete ait olursa olsun İngiliz tezgâhlarında inşa edilmekte olan harp gemilerinden hiç birinin hiç bir vesile ile İngiltere kıyılarından uzaklaştırılmayacağını tebliğ ile gemilerimize ambargo koymakta ısrar ettiler.

Biz de çaresiz, Reşit Paşa vapuru ile İstanbul’a dönmek üzere hareket ettik. İngiliz hükümetinin tavsiyesi üzerine torpillerimiz olduğu

Rauf Orbay

anlaşılan Dover Boğazından geçmeyip, İrlanda'nın kuzeyinden bir devir yapmak suretiyle yolu uzatarak seyir ediyorduk.

Yolda, Lizbon'da iken, "Goben" ve "Breslav" isimli Alman kruvazörlerinin Çanakkale Boğazından girdiklerini duyduk. Çanakkale önüne varışımızda, Boğazın bu Alman kruvazörleri çıkar diye İngilizler tarafından abluka edilmiş olduğunu gördük. Fakat İngilizler bize dokunmadılar, Esasen, bu iki Alman kruvazörü de, bilinen şekilde, hükümetimiz tarafından seksen milyon marka satın alınmış gösterilerek, birkaç gün önce donanmamıza katılıp "Yavuz" ve "Midilli" diye adlandırılmış bulunuyorlardı.

İstanbul'a vardığımız zaman, kısmi seferberlik ilân edilmiş, Mebusan Meclisinin de Padişah tarafından üç ay sonra davetsiz toplanmak kaydıyla dağıtılmış olduğunu gördük. Memlekette, bir harp havası esiyordu.

Artık bütün işlere hâkim bir durumda bulunduğunu derhâl sezdiğim Enver Paşayı, Harbiye Nezaretindeki makamında ziyaret ettim, İngiltere'de bulunduğum sırada, hâl ve vaziyetin gidişi dolayısıyla kendileri en yüksek makamları işgal ederken beni ve durumumu düşünmekte kusur etmediklerini belirtmek isteyen pek samimî bir ifade ile;

- Rauf Bey, ne yapalım işte böyle oldu. Bu vazife de bize düştü. Yoksa Zat-ı şahanenin, coğrafi durumu itibariyle ehemmiyeti aşikâr olan Afganistan ile münasebet tesis etmek ve Afgan ordusunu ıslah eylemek gibi bir vazife ile Afganistan Emirine göndermek üzere olduğu heyetin başında gitmeyi tercih ederdim dedikten sonra gözlerimin içine bakarak düpedüz: "Sen gider misin?" teklifinde bulundu.

Hatır ve hayalimden dahi geçirmedüğim, bu beklenmedik teklif karşısında şaşırđım ve elimde olmadan gülümseyerek, dilimin ucuna şu kelimeler geldi:

- Afganistan denen yerin, adından başka nesini biliyoruz Paşam?... Şu anda oranın haritadaki yerini bile gözümün önüne getiremem. Nereden, ne ile nasıl gidilir, hangi yolların ucundadır, meçhulüm... Müsaadenizle, Amerika tarihiyle mi gitsem acaba, Enver Paşa, olanca ciddiyetiyle, işe gerçekten pek önem verdiğini hissettirerek şu cevabı verdi:

- Gerçi orası öyle, ama bahis mevzuu olan iş, Afganistan! İngilizler aleyhine harbe girmeye hazırlamak gibi son derece ehemmiyetli bir teşebbüstür. Siz merak etmeyin. Her şey hazırlanmıştır. Irak ve havali kumandanı Cavit Paşaya icap eden talimat verilmiştir. O size, her türlü kolaylığı göstererek, Irak'tan İran yoluyla Afganistan'a geçebilmeniz için gereken her şeyi yapacaktır. Siz evvelâ onu görün. Onunla temas edin, kâfidir.

Enver Paşa, işte böyle, kâfi konuşuyordu. Dünya birbirine giriyor ya, Alman İmparatoru da Afganistan'ı Hindistan'daki İngilizlere karşı silâhlendirip tahrik etmeği düşünmüş ve bu işi birçok sebeplerle hatırını pek saydığını bildiği - Enver Paşa'ya yaptıрмаğı uygun bulmuş...

İmparatorun bu maksadı o kadar aşıkardı ki; "Fon Vas Muss" ismindeki - vaktiyle İran'da konsolosluk etmiş, Farsça bilen, tecrübeli - bir hariciyecisini Afganistan'da harcedilmek üzere sandık dolusu altınlarla, maiyetine verilme için, İstanbul'a göndermişti."¹

Ağustos ayında iki geminin Osmanlı sularına getirilmesi planlanmıştı. İngilizler kritik bir dönemde parası peşin olarak alınan Türk gemilerini kendi donanmalarına eklemenin silah güçlerine büyük katkı yapacağını düşündüler. Bu fikri ilk olarak Deniz Bakanı Churchill dile getirdi. Osmanlıların gemilerin akıbetinden endişe etmeleri ve 31 Temmuz'da İngiliz makamları nezdinde çalışmalar yapmaları üzerine ağustos ayında gemiler değil, gemilere "İngiliz donanması için el konulduğu" haberi geldi. (3 Ağustos 1914) İngilizlerin resmî açıklamalarından evvel gemilerin verilmeyeceğini öğrenen İttihat ve Terakki, Almanlarla yapacakları antlaşmalarda üstün savaş yeteneklerine sahip Sultan Osman Gemisi'ni Almanlara vereceklerini bildirerek alamayacaklarını anladıkları gemileri diplomatik yolla kullanmak istiyorlardı.

Almanlardan alınan Yavuz ve Breslav'ın Reşadiye ve Sultan Osman Gemilerinin boşluğunu dolduracağına inanılıyor bir

1 Yakın Tarihimiz dergisi 1 Mart 1962 sayısı, s. 16-18

Birinci Dünya Savaşı'nda ordunun muzaffer olması için kesilen kurbanlar.

yandan da iki gemi Osmanlı'yı savaşa sokmak gizli emrini yerine getirerek ve Rus limanlarını bombalıyordu. Bu, Osmanlı için sonun başlangıcı idi.

Yıllar sonra İttihat ve Terakki'nin en önemli adamlarından Bahriye Nazırı ve Dördüncü Ordu Kumandanı Cemal Paşa; bir gazetecinin "Bu harbe niçin girdik?" sualine, "Maaş vermek için orduyu beslemek için... Hazineye on para yoktu. İtibar da tükenmişti. Ben ve Cavid Bey, Fransa'nın; Tefvik Paşa ile Rauf Bey, İngiltere'nin kapısını ısrarla çaldık ama kabul edilmedik. Almanların uzattığı altınları kurtuluş akçesi olarak kabule mecbur kaldık. Öteki sebepler bu temelin çevresinde yeşerdi. İktidara geldiğimiz zaman devlet maliyesinin nasıl feci iflas içinde olduğunu bilmiyorduk. Öğrendiklerimizi açıklamamıza da imkân yoktu. Çünkü bu takdirde borç para bulma ümitlerini elimizle kapamış olacaktık. Fakat kendimize gelebilmemiz için dış yardım şarttı. Bu yardım, bir taraftan hudutlarımıza tecavüze kararlı düşmanları önümüzde bulunca, bizi aynı zamanda vatan müdafaası için harbe de soktu." cevabını vererek pek çok hususu özetleyecekti. Balkan ve I. Dünya Savaşları Osmanlı ordusunun açlık ve yoklukla mücadele ettiği savaşlar olarak tarihteki yerini alacaktı. Fransız Yazar Piyer Loti: "Türkler, kahramanca yenildiler (Balkan Harbinde) Onlar yalnız dört devletin orduları ile çarpışmadılar. Onların daha zorlu düşmanları da vardı: Açlık, kıtlık ve ordunun bütün sınıflarında düzensizlik... Yeryüzünde hiçbir asker, işitmiyor musunuz, hiçbir asker, bu kadar acıklı yokluklara katlanamazdı. Aynı durum ve şartlarda, başka askerlerin hiç çekmeden başvuracağı yağma ve kıtalden, Türk askeri çoğu zaman, asil bir küçümseme ve feragatle sakınabildi. Gerçi bugün,

haksızlık, zafer kazandı. Fakat, yarın gerçek ortaya çıkacaktır.”² derken Balkanlarda yaşanan dramı anlatıyordu. Bu dram tek perdelik bir oyun değildi. Maalesef aynı dram ayrı sahnelerde -Sarıkamış’ta, Irak’ta, Yemen’de, Medine’de, Kudüs’te ve daha birçok yerde- defalarca gösterime girecekti. Ateş pazarına dönen bir dünyada tek başına kalmış bir devlet yavaş yavaş eriyecek ve bitecekti.

Osmanlı’daki milliyetçi ayaklanmalar neticesinde pek çok milletin Devlet-i Aliye’den kopması üzerine bu savaşı Türk milletinin kendine gelişi olarak görenler oldu. Oysa girilen harbin Osmanlı’nın son savaşı olduğunun da bu savaşın en ağır faturasının bu millet tarafından ödeneceğinin de pek çok kişi farkında değildi. Devrin Harb Mecmuası’nda Falih Rıfkı (Atay) bu hadiseyi şöyle yorumluyordu: “Bu millet hakikaten bir harbe muhtaç idi. Fakat buna ârazi (toprak) kazanmak, fazla bulduğu bir takım insanları feda etmek için değil sadece kendisine inanabilmek için ihtiyacı vardı.”³

Savaşı başlatan Enver Paşa ile Osmanlı donanmasının başına getirilen Amiral Wilhelm Souchon, kendilerine göre planlar yaparken Rusya karışıklıklar içindeydi. Doğu’da Sarıkamış’taki Rus ordusu, Osmanlı karşısında zor durumda bulunuyordu. İngiltere ve Fransa görünüşte müttefiklerine yardım etmek için, aslında savaşta avantajlı bir konuma gelmek için savaş gemilerini, denizaltılarını, uçaklarını hazırlamakta acele ediyordu. I. Dünya Savaşı’nın en kanlı cephelerinden biri bu şekilde açılıyordu.

2 Pierre Loti, Can Çekişen Türkiye 1914, İstanbul 1974 s.95

3 Harb Mecmuası Mayıs 1916, sayı:12 sayfa: 182-183

ÇANAKKALE BİR MİLLETİN İMTİHANI

İstanbul ve Çanakkale Boğazları her dönemde Osmanlı'nın elindeki bir hazine olmuştur. Her ne kadar böyle bir hazineye sahip olmak beraberinde pek çok avantajı getirmişse de bu kıymete sahip olmak dahi düşmanlar kazanmak için yeterli sebeptir.

Birinci Dünya Savaşı daha patlak vermeden Boğazların Karadeniz ile Akdeniz arasında su yolu olmasının getirdiği stratejik konumu Çanakkale'de bir cephenin açılacağını göstermektedir.

Savaş başladıktan sonra İngiliz Hükümeti Çanakkale'yi geçen kuvvetlerinin İstanbul'u ele geçireceğini, başkentini kaybeden Osmanlı'nın derhâl savaştan çekileceğini sanmışlardır. Böylece İtilaf Devletlerinin Doğu cepheleri rahatlayacağı gibi sosyal kargaşa içinde bulunan, Sarıkamış'ta sıkıştırılan Rusya'ya da askeri yardım ve malzeme kolaylıkla ulaştırılabilecektir.

Boğazlar, Güney Rusya'nın ve bütün Karadeniz ülkelerinin açık denizlere olan tek çıkış noktası idi. Savaş esnasında bu hayati geçidin kapanması Rusya'nın uzun bir savaş için muhtaç olduğu silah, cephane ve diğer malzemenin temin edilememesine sebep olacaktı. Çanakkale'nin geçilmesi demek Rusya'nın dış dünya ile bağlantısının sağlanması demektir.

İtilaf Devletleri Çanakkale'de kazanacakları büyük bir başarının Osmanlı'nın savaş dışı kalmasının yanında Bulgaristan ve İtalya'nın kendi yanlarında savaşa katılmasını sağlayacağını düşünüyorlardı.

Doğu'da açılan Kafkas Cephesi ve başlayan Sarıkamış Harekâtı Rusya'nın bölgeye çok fazla miktarda asker sevk etmesine sebep olmuş ve Rusya'yı zor durumda bırakmıştı. Başkumandan Vekili Enver Paşa ise daha zor durumdaydı, Sarıkamış'a yapılan

Türk topçusunun Gelibolu'ya sevk edilmek üzere İstanbul caddelerinden geçişi.

iki taarruz ve ağır kış şartları altında erimiş olan 9. Kolordu'nun liderliğinde; batıdan 11. Kolordu'nun yaklaşmasını, doğudan 10. Kolordu'nun Sarıkamış'ın gerisine çıkmasını planlıyordu. Oysa taarruz planları Binbaşı Nasuhi Bey'in esir düşmesiyle Rusların eline geçmişti.

Ruslar 10. Kolordu'nun kendilerini kuşatacağından endişeleniyorlardı. Rusya, İngiltere'den Osmanlı üzerine denizden bir harekât yapılmasını istedi. Bu istek Çanakkale'ye aylardır saldırmak için bir arayan bekleyen Churchill için mühim bir imkân doğurdu. Osmanlıların Süveyş Kanalı'na taarruz etmemeleri için Çanakkale'ye saldırılması gerektiği konusunda İngiliz Harp Kabinesi'ni ikna edemeyen Churchill, bu defa İngiliz Donanması'nın Boğaz'a saldırması için fırsatı yakalamıştı.

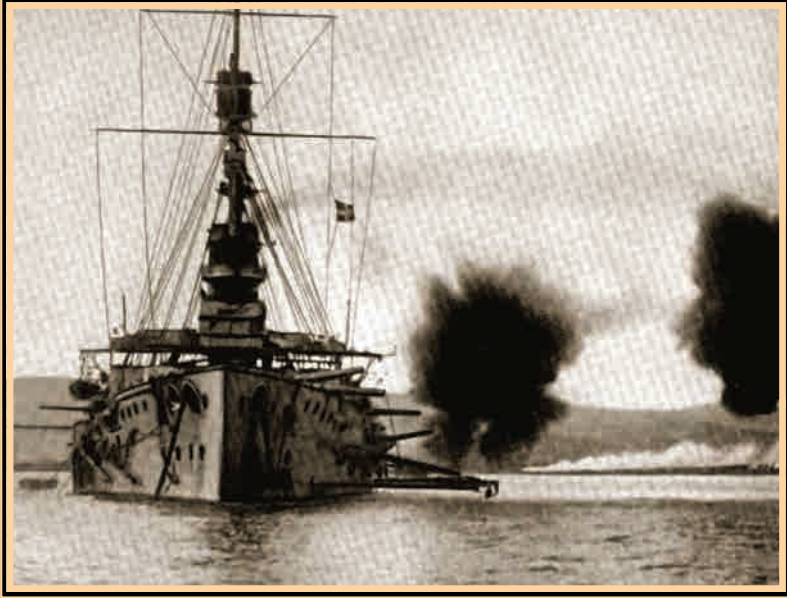
İtilaf Devletleri bu harekâtın çok kısa zamanda zaferle neticeleneceğinden emindi. Balkan Savaşlarında büyük yaralar alan Osmanlı ordusunun mukavemet gösterebileceği sanılmıyordu.

I. Dünya Savaşı'nın geleceğini tamamen değiştiren bir cephe bu şekilde açılıyordu. İngiliz Savaş Bakanı Kitchener, Çanakkale'nin sadece donanma ile geçilebileceğini, kara kuvvetine ihtiyaç duyulmayacağını düşünüyordu.

Takvimlerin 19 Şubat 1915 gününü, saatlerin 09.35'i gösterdiği bir anda İngilizler Boğaz'ın Rumeli, Fransızlar ise Anadolu yakasını bombalayarak Çanakkale Savaşlarını başlattılar. Yedi muharebe gemisinin yedi saatten fazla bombaladığı Ertuğrul, Seddülbahir, Kumkale ve Orhaniye Tabyalarımız bombardımana top atışıyla karşılık verseler de hedeflerin toplarımızın menzilleri dışında olmasından dolayı bu karşılık çok etkili olmadı.

İlk bombardımanın ertesi günü de bombardımanın devam edeceği beklenirken hava şartlarının müsait olmamasından dolayı İtilaf donanması 25 Şubat'a kadar bombardıman yapamamıştır. 25 Şubat'ta yapılan bombardıman ise tabyalarımıza ağır zayıflatlar vermiştir.

Savaşın bitiminde tarihimizin en acı ateşkes anlaşmasını imzalayacağımız Mondros Limanı, İtilaf Devletleri'nin Çanakkale Savaşlarında kullanacakları üs olmuştur. Limni adasının Mondros Limanı'ndan hareket eden İngiliz ve Fransız donanması 26 Şubat-17 Mart arasında bazı bataryalarımızı topa tutmalarına rağmen asıl mesailerini 18 Mart'ta yapmayı planladıkları şiddetli taarruza hazırlıkla geçirdiler. Bu hazırlığın başında da savaş gemilerinin en büyük tehlikesi olan mayınlardan Boğaz'ı temizlemek geliyordu. Günlerce süren mayın taraması son olarak 17 Mart'ı 18 Mart'a bağlayan gece üç muhrip ve yedi mayın arama tarama gemisi ile yapıldı. Tarama, saat 22.00'den 02.00'ye kadar sürdü ve en son aramalara dayanılarak Boğaz'ın temiz olduğu rapor edildi.

© Yrık Hazine Arşivi

Türk tabyalarının bombalanması

Boğaz'da mayın bulunmadığı rapor ediliyordu, oysa on gün evvel, 8 Mart 1915 günü, yani mayın taraması sürerken Nusret Mayın Gemisi, Erenköy Koyu'na Kuzeydoğu-Güneybatı istikametinde ve Boğaz'a paralel olarak, 100 m. aralıklarla 4,5 m. derinliğe 26 yerli malı mayını dökmüştü. Mayınların diğer on mayın hattı gibi Boğaz'ın orta hattına dikey olarak değil de paralel döşenmiş olması belki gariptenecek bir durumdu. Ancak bu şekilde yapılan döşemenin hikmeti sonra anlaşılacaktı. 18 Mart günü cereyan edecek savaşta düşman, göremediği ve temizleyemediği bu mayınları "serseri mayın" olarak niteleyecektir. Bir küçük gemi ve 26 demir kap belki de bir milletin geleceğini etkilemişti. İtilaf donanmasının mayın tarama gemilerine bataryalarımızdan sürekli olarak atış yapıldığını da bahsetmeden geçmemek gerekir.

18 Mart Zaferi'nin kazanılmasında büyük rolü olan Nusret Mayın Gemisi'nin Tarsus Belediyesi tarafından restore edildikten sonra günümüzdeki hâli

Müttefik donanmasının en şiddetli saldırısı 18 Mart 1915 sabahı Amiral de Robeck komutasında çoğu İngilizlere ait 18 savaş gemisi ile başladı. Boğaz'da, zafere yüzdüğünü sanan dev zırhlılar başlarına geleceklerden habersiz ölüm kismaya devam ediyorlardı. İtilaf donanması günlerce bombaladıkları Osmanlı tabyalarını yeniden bombalayarak donanmasının silah üstünlüğünü göstermiş ve tabyaların ateşini kısmen kesmişti.

Öğle saatlerine doğru, savaşın artık bittiğinin zannedildiği bir anda hiç beklenmedik bir gelişme oldu ve Fransız Bouvet

Zırhlısı'na bir top mermisi isabet etti. Nöbet değişimi yapmayı planlayan gemi, ne olduğunu anlayamadan bu sefer Nusrat'ın döşediği bir mayına çarparak batmaya başladı. Bouvet'in durumu birden düşman donanmasını şaşkırtmış, Türk tabyaları daha büyük bir azimle atışlarına başlamıştı. Top atışlarının seyrekleştiği bir esnada mayın tarama gemileri yeniden Boğaz'ı taramaya çalıştılsa da Osmanlı topçusu buna müsaade etmedi. Ardından İngilizlerin iki dev gemisi Inflexible ve Irresistible mayına çarparak yan yattı.

İtilaf donanması, gerek Türk topçusunun isabetli atışları gerekse Nusret Mayın Gemisi'nin döşediği mayınlarla Boğaz'ın ilerisine değil dibine doğru ilerliyordu. I. Dünya Savaşı'nın en büyük ve en modern donanması, Boğaz'ı geçme pahasına yedi dev gemisini kaybetmiş diğer gemilerinden bazıları da ağır yara almıştı. Anadolu bozkırının o güne kadar belki hiç deniz görmemiş çocukları, zırhlı düşman gemilerine “Çanakkale geçilmez!” demişti.

Çanakkale deniz savaşlarında rol alan 18 büyük gemiden yedisi savaş dışı bırakılmıştır ki bu, İngiliz donanmasının tarih boyunca aldığı en ciddi kayıplardan biridir.

Çanakkale deniz savaşları sırasında tabyadan tabyaya koşarak savaşın seyrini değiştiren ve Nusret Mayın Gemisi'ne Almanların “patlamaz” dediği elde kalan 26 yerli malı mayını döşeten bir komutanımız vardır. Çanakkale Zaferi'nin mimarı Müstahkem Mevki Komutanı Cevad Paşa (Çobanlı), “18 Mart Kahramanı” olarak tarihe geçer.

Albay Tevfik Bıyıklıoğlu 1950'de yayımlanan “Çanakkale Muharebelerine Dair Konferans”ında şöyle demektedir. “Çanakkale Müstahkem Mevki Kumandanı Cevad Paşa'nın

Nusret Mayın Gemisi'nin döşediği mayınların sembolik maketleri. Tarsus.

(Rahmetli Org. Cevad) 18 Mart 1915 zaferinin kazanılmasında hizmeti ve emeği büyüktür. Çanakkale'de Almanların büyük topları methale [girişe] taşımalarına mâni olan Cevad Paşa'dır. Cevad Paşa, Boğazda esas savunmanın en dar yerde, içerde yapılmasını istemiş ve hadiseler haklı olduğunu göstermiştir. Rahmetli pek kıt olan boğaz müdafaa silâh ve vasıtalarını yerinde kullanmakla ve ehil ellere tevdi hususunda çok titiz davranmak suretiyle zaferi önceden temin etmiştir. Onun boğazda yerini kendi eliyle seçmediği silâh, tanımadığı subay yoktu."

Siperde nöbet tutan ve istirahat eden iki Osmanlı askeri

ÇANAKKALE KARA HARPLERİ

İtilaf Devletleri Çanakkale'yi ne pahasına olursa olsun geçmeye kararlı oldukları için beklemedikleri 18 Mart hezimetini onları başka seçeneklere yöneltti. Bu sefer denizden susturamadıkları Türk tabyalarını karadan imha etmek gerektiğini düşündüler.

Çanakkale kara savaşları için General Hamilton komutasında Anzak askerlerinden müteşekkil bir kolordunun Arıburnu'na, İngiliz ve Fransız kuvvetlerinin ise Seddülbahir'e çıkartma yapması kararlaştırılır. Limni adasında yaklaşık 75.000 askerden oluşan bir ordu toplanır.

Osmanlı Harbiye Nezareti de Çanakkale'deki birliklerini takviye eder. 5. Ordu kurulur ve bu ordunun komutanlığına Alman Mareşal Liman Von Sanders getirilir. Çanakkale Savaşları'nın kazanılmasında Liman Von Sanders'den ziyade Türk komutanların rolünün büyük olduğu herkes tarafından kabul edilecektir.

İtilaf Devletlerinin çıkartması 25 Nisan 1915'te başlamıştır. Anzaklardan oluşan birlikler Gelibolu Yarımadası'nın batısındaki Kabatepe yerine Arıburnu taraflarına çıkartma yapmışlardır. Çıkartma yapmaya uygun olmayan bu bölgede ilerleyen düşman kuvvetlerine karşı Eceabat'ta bulunan 27. Alay'ın önemli bir kısmı çıkartma bölgesine sevk edilir. Yarbay Mustafa Kemal, 57. Alay'ı bir cebel topçu bataryası ile güçlendirerek Arıburnu'na gönderir. Çıkartma yapan İngiliz ve Fransız kuvvetlerine ağır zayıatlar verdirilir. Bu birlikler ancak gelen takviye kuvvetler sayesinde Kanlısirt ve Yükseksirt hattında tutunurlar. Düşman donanmasına bağlı birlikler aynı günün sabahında denizden yapılan şiddetli ateş desteğiyle Seddülbahir'e çıkartma yapar. Bölgedeki Osmanlı kuvvetleri bu birliklere ağır kayıplar verdi-

Savaş d6neminde Arıburnu'ndan Almanlarca çekilmiş bir fotoğraf.

rir. İngilizlerin birkaç gün sonra yaptıkları yeni saldırı Sığındere-Eski Hisarlık hattında durdurulur. İngiliz ve Fransızların ortaklaşa olarak Kirte'ye yaptıkları taarruz Türk kuvvetlerinin karşı taarruza kalkması üzerine neticesiz kalır.

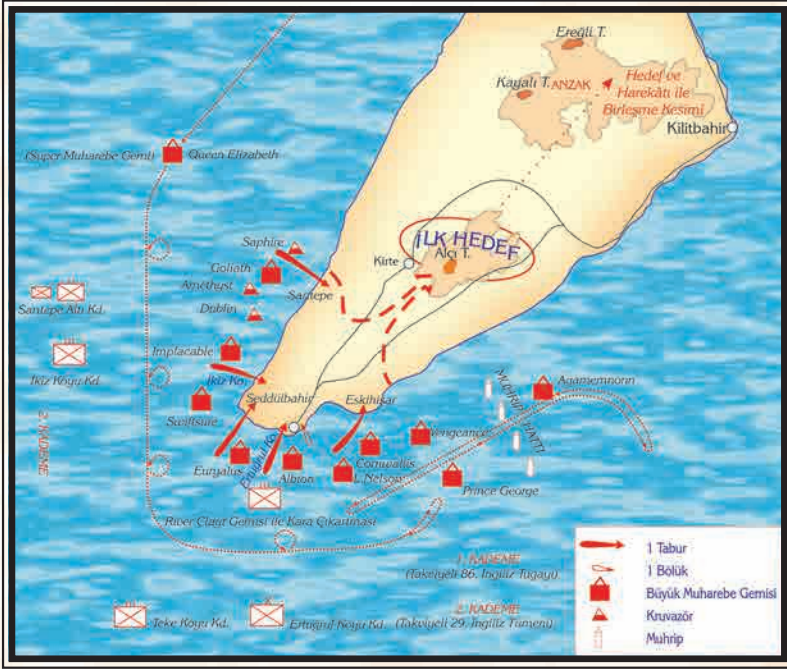
Çanakkale Savaşları boyunca Türk kuvvetleri zaman zaman doğrudan taarruza da kalkmıştır. Dünyanın o dönemde en büyük deniz gücüne sahip olan İngilizlerin denizden yaptıkları ağır bombardıman taarruzların tam manasıyla hedefine ulaşmasını engellemiştir. Türk birlikleri 1 Mayıs 1915'te tekrar Merkeztepe, Sivritepe, Kanlısirt hattındaki İngiliz mevzilerine saldırmışlarsa da İngilizlerin güçlü donanma desteği Anzak birliklerinin tamamen imha edilmesine mani olmuştur.

Seddülbahir bölgesinde iki defa yoğun bir şekilde başlanan Türk taarruzu hedefine ulaşamayınca Seddülbahir bölgesi birliklerine Cenup Grubu adı verilmiş, kumandanlığına Vehib Paşa atanmıştır. Arıburnu'ndaki birlikler ise Şimal Grubu adı altında Esad (Bülkat) Paşa kumandasına bırakılmıştır.

İngiliz kuvvetlerinin Kirte üzerine yapmaya çalıştıkları saldırılar neticesiz kalmış, bu dönemde cepheyi gezen Enver Paşa, Arıburnu'nda başlatılacak bir karşı taarruzla İngilizlerin denize dökülebileceğini düşünerek Liman von Sanders'e emir vermiştir.

19 Mayıs'ta başlayan saldırılar bazı başarılar kazandırmışsa da Anzak kuvvetlerinin müdafaası yüzünden kesin neticeye ulaşamamıştır.

Bu taarruzun ardından siperler arasında mevzi savaşları sürmüş 21 Haziran'da Kerevizdere, 28 Haziran'da da Sığındere'de çok şiddetli çarpışmalar yaşanmıştır. (Geçmiş yıllarda yayımladığımız "Bir Milletın İmtihanı Çanakkale" ve "Çanakkale'deki

İngiliz ve Fransızların Seddülbahir'deki Çıkarma Plânları

Anadolu” kitap dergilerinde yayımladığımız şehit listeleri incelendiğinde bölgede çok sayıda şehit verildiği görülecektir.)

Kara savaşlarının uzamasından endişelenen İtilaf kuvvetleri 6-7 Ağustos gecesi Suvla Limanı civarına çıkartma yaparak Anafartalar’a doğru ilerlemeye başlamış, dört gün süren çarpışmalar sonunda Yarbay Mustafa Kemal kumandasındaki kuvvetler tarafından Conkbayırı’nda durdurulmuşlardır. İlk Anafartalar Zaferi İtilaf kuvvetlerinin taarruzunu sona erdirmişse de 21 Ağustos’ta tekrar saldırı olmasını engelleyememiştir. II. Anafartalar Muharebesi olarak adlandırılan bu harekâta da başarı sağlanamayınca muharebeler günlerce süren mevzi savaşlarına dönüşmüş iki taraf da kendi mevzilerini korumaya çalışmışlardır.

Arıburnu'nda işgal edilen düşman siperlerinde ganimet yığıntısı

Çanakkale Savaşlarında bütün imkânsızlıklara ve mühimmat yetersizliğine rağmen denizde kazanılan başarı karada da tekrar ettirilmiş, Anadolu'nun her köşesinden ve o dönemdeki Osmanlı ülkelerinden gelen askerlerimiz Çanakkale'nin geçilmez olduğunu bütün âleme göstermişlerdir. Bölgeyi tahliye etmekten başka çare olmadığına karar veren İtilaf Devletleri 19-20 Aralık 1915 gecesi Anafartalar ve Arıburnu Cephesi'nden, 8-9 Ocak 1916'da da Seddülbahir'den çekilmek zorunda kalmışlardır.

Elbette Çanakkale kara muharebelerinde yaşananlar burada birkaç paragrafta anlattığımız kadar kolay, çabuk ve basit değildir. Bu savaşların sadece isimlerini öğrenmek dahi savaşların şiddetini ve bir milletin ölüm kalım mücadelesini göstermesi bakımından manidardır.

Anzak Koyu'nda İtilâf Devletlerinin askerleri

طبعی بوسه قواندر و ن قسیمی

No. 29. Erbeute

۹ - : دشمنك آنه

te Geschosshülsen

© Yünlük Hazine Arşivi

“Düşmanın attığı mermilerin boş kovanlarından bir kısmı” Fotoğraftaki kovanların çokluğu askerlerimize sıkılan mermilerin şiddetini göstermesi bakımından bir fikir vermektedir.

BİR YARBAYIN HATIRALARI

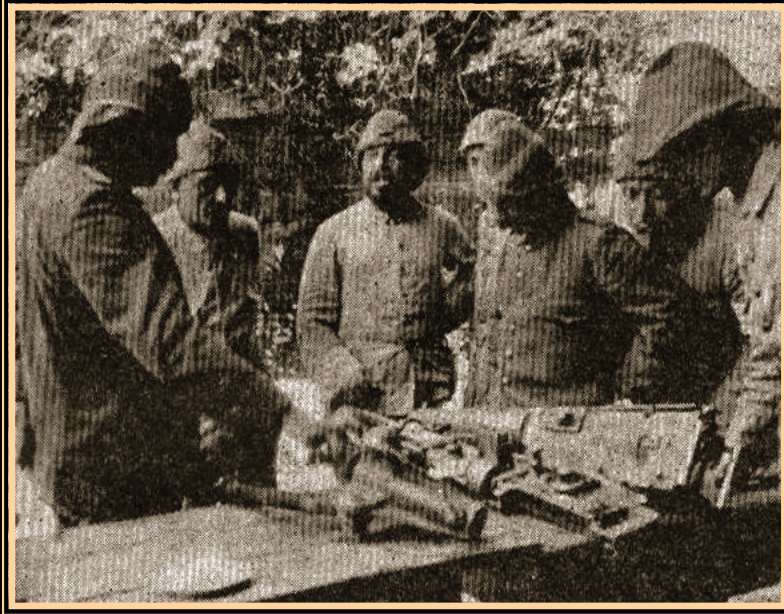
Çanakkale Muharebeleri'nde Yarbay rütbesiyle Anafartalar Grup Komutanlığı Kurmay Başkanı olan Mehmet Hayri Tarhan'ın "Çanakkale Cephesi Anafartalar Grubu Muharebeleri" adlı konferansından bazı anekdotlar⁴:

"Tepelerden çok yoğun kitleler hâlinde askerimizin düşman üzerine atılması, düşmanın moralini bozduğundan, Conktepesi'nde bulunan düşman askeri hemen geriye kaçmaya başladı. Düşmanın müteakiben diğer taraflarda da geriye kaçışı, askerimizin günlerce başarısız taarruzlarla bozulan moralini düzeltti. Hatta o derece ateşli bir taarruz ve intikam duygusu oluştu ki bir kısım askerimiz düşmanı takibe koyularak dik yamaçların kenarlarında kendilerini zaptedemeyerek derelere kadar aşağılara yuvarlandılar.

Düşman Şahin Sırtı'nın dar boyun noktasına, kuzey ve güneyine koyduğu 10 kadar makineli tüfekle yan ateşleri yaparak takip eden askerimize çok fazla zayıat verdirdi. Şahinsırtı'nın geri alınmasında başarılı olamadıysa da bu sırta hâkim yamaçlar, kuzeyindeki ağılın bulunduğu bölgedeki hâkim sırtlar ve hâkim noktasının 500-800 metre batısına kadar olan sırtların yamaçları elimize geçti. 8. Tümenin taarruzda başarısı üzerine sağ kanattaki 9. Tümen birlikleri de taarruza kalkarak takibe katıldı. Çamçıkpınarı batısına kadar yamaçları ele geçirdiler.

Bir gün önceki muharebede 8. Tümenin kaybettiği bir makineli tüfeği geri aldığı gibi daha birkaç İngiliz makineli tüfeğini de ele geçirdi. Daha sonra bu tüfekler yine ele geçirilen İngiliz cephanesiyle düşmana karşı kullanılmıştır.

4 Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi Ağustos 2008

Düşmandan ele geçirilen silahları inceleyen Osmanlı subayları

Bu günkü taarruzla birlikler yeniden karıştı. Hâkim noktasının batısında topçu ateşi çok şiddetli olduğundan sağlık hizmetleri gereğince yerine getirilemiyordu.

Sipersiz açık arazide avcılarımız ve avcı gerisinde bulunan askerlerimiz barınacak bir yer bulamadıklarından bu gün akşama kadar topçu, piyade ve makineli tüfek ateşlerinden çok fazla zayi at verdiler. Şehit ve ağır yaralılarımız da akşama kadar oldukları yerde kaldılar. Conktepesi'nde iki üç günden beri devam eden muharebelerde düşüp kalmış olan düşman ölüleriyle, şehitlerimizin tamamıyla gömülmesi mümkün olamadı. Hücumun başlangıcında Grup ve Tümen Komutanları Conktepesi üzerindeki topçu gözetleme bölgesine geldikleri zaman şişmiş olan şehitlerimiz ve düşman ölülerinin kokusundan gözetleme bölgesinde

Esad Paşa ve maiyeti

durulmuyordu. Sıhhiye Bölüğü teskerecileriyle ancak bunların gömülmesi mümkün oldu.

Düşmanın gerilere açtığı ateş, takviye birliklerinin üzerinden aşıyor, Conktepesi'yle bunun kuzey ve güneyindeki boyunlara yönelebiliyordu. Conktepesi çok sivri olduğundan genellikle mermiler önünde patlıyor ya da aşarak arkadaki Kördere'ye düşüyordu. Bundan dolayı Kördere çok tehlikeliydi. Bir miktar hafif yaralılarla, yedek birlik askerleri bu aşan mermilerden yaralanmışlardır.”

Ali Canip Yöntem Mustafa Kemal'i Anlatıyor

“Biz Çanakkale’ye gittiğimiz zaman, henüz Anafartalar Muharebeleri olmamıştı. Mustafa Kemal yarbaydı. Fakat, ilk kahramanlığını göstermiş, Seddülbahir’in şimalinde ve Anafartalar cenubunda İngilizlere ilk zapartayı atmış ve onları (Arıburnu’nda) dar bir yere mihlamıştı.

Arıburnu Kumandanı Yanyalı Vehib Paşa’nın ağabeyi Esad Paşa idi. Arıburnu’na geldik. Orayı gezerken birdenbire İngilizlerin bir yaylım ateşi, yani bombardımanı ve aynı zaman da kulağımıza bir de mızıkası sesi geldi.

(Çanakkale’de)

Esad Paşa’ya sordum:

– Paşam bu ne? Mızıkası başladı, İngilizler’de de yaylım ateş? Cevap verdi:

– Dikkat edin, bütün mermiler, şu üst tarafımızdaki “Cesarettepe” sine müteveccihdir. Her gün öğle zamanı oldu mu, oranın Fırka kumandanı Mustafa Kemal, askerine bando ile yemek yedirir. Ve İngilizlerin, kıyıda dar bir yere mihladığı için, mızıkası sesini duyan gemileri, Mustafa Kemal’e ateşle cevap verirler. Yemek bitince bando kesilir, İngilizler de, sırf hiddetlerinden açtıkları ateşle nihayet verirler.

Dedim ki; “Paşam, müsaade eder misiniz, Mustafa Kemal Bey’i Selanik’ten tanırım, bir hal ve hatır soralım.

Hay hay, dedi ve kendisini telefonla buldu.

Sanki bir gazonada konuşuyormuş gibi; (Beyazkule)den, Olimpos Palas’tan, Kristal’dan, Yonyo’dan acaba ne haber, diyordu. Cevap verdim.

– Beyim, onlar masal oldu ama, sizin şahametinizi buradan gördük ve aynı zamanda işittik...

Devrin Harb Mecmuası'nda yayınlanan ve Mustafa Kemal'i Kireçtepe Anıtı önünde gösteren bir kare

Arkadaşlarımın kimler olduğunu sordu, saydım. İçlerinden yalnız şair Emin Bey'i tanıyordu. Telefonu Emin Bey'e verdim. O da bir müddet konuştu. Sonra beni istedi. Tekrar telefon başına geçtim. Konuştuk.

– Acele benim yanıma gelin arkadaşlarımla... dedi.

– Esad Paşa'ya arz edeyim, dedim.

Aramızdaki mesafe bir buçuk kilometre imiş...

Esad Paşa ile Mustafa Kemal Bey arasında telefon münakaşası başladı. Mustafa Kemal bizim oraya gitmemizi istiyor. Esad Paşa:

– Rahî mestur (örtülü yol) ateş altında. Bu beyler ise bana Hariciye Nazırının emaneti, yollayamam, diyor.

Mustafa Kemal:

– Yaverimi yollayım, onları alsın getirsin diye ısrar ediyor. Fakat Esad Paşa:

– Kendin de gelsen, gene bunları oraya yollayamam, cevabını verdi ve gidip görüşemedik.

Çanakkale'de on beş gün kadar kaldık. Grup kumandanı Li-man von Sandres'le görüştük. Orada mihmandarımız Binbaşı Edip Servet beydi.

(Yakın Tarihimiz dergisi 1 Mart 1962 sayısı, s. 5)

“Büyük Turan’ın yorulmaz askeri Çelik kale’nin yenilmez müdâfîi”
yazılı ve bir fotoğraf

BİR KAHRAMANIN DESTANI

Arıburnu'nda 24-25 Mayıs gecesi şehit düşen Sinop Boyabatlı Ömer oğlu Mustafa'nın defnedilmeden evvel üzeri aranmış ve aşağıdaki şiir bulunmuştur. Şiir, 26 Haziran 1331'de (4 Temmuz 1915) tarihinde Sabah'ta yayınlanmıştır.

Şiiri, şiir ölçüleri zaviyesinden değil vatan sevgisinin bir masum kalbe yansımaları olarak değerlendirmek gerekir. Doğum tarihi dikkate alındığında girişte belirttiği “Üç yüz otuzda ben geldim askere” ifadesinden 1914'te askere geldiği değil Çanakkale'ye geldiği anlaşılmaktadır. Şehit düştüğünde otuz üç yaşındadır. Şiirin son kısımlarında “Yazdım bu destanı oku hem anlat / Her yerde dinleyenler etsin beni yâd” vasiyeti gereği şiiri sizinle paylaşıyor, onun şahsında bütün şehitlerimizi rahmet ve minnetle anıyoruz.⁵

Üç yüz otuzda ben geldim askere
Düşman bitmeyince almam tezkere
Hem talim lazımdır, hem müzakere
Çalışın kardaşlar günümüz bu gün
Cihad Müslüman'a en büyük düğün
Askerler sel gibi gelip gidiyor
Kadir Mevla'm bize yardım ediyor
Kumandan evlatlar durmayın diyor
Çalışın kardaşlar günümüz bu gün
Cihad Müslüman'a en büyük düğün

5 Ömer Çakır, Türk Şiirinde Çanakkale Muharebeleri Ankara 2004 isimli eserinden alınmıştır.

Türk, asker esvabını giyince kükrer
“Allah Allah” diye sarsılır gökler
İngiliz, Rus, Frenk sayılmaz hiç er
Çalışın kardaşlar günümüz bu gün
Cihad Müslüman’a en büyük düğün
Hepimiz öğrendik tüfenk kurmayı
Çabuk istiyoruz düşmanı vurmayı
Beklemeyiz artık haftayı ayı
Çalışın kardaşlar günümüz bu gün
Cihad Müslüman’a en büyük düğün
Üç yüz otuz işte al yaşıl bayrak
Dalgalandı gökde sarsıldı toprak
Gazilik yeter mi? Var şehid olmak
Çalışın kardaşlar günümüz bu gün
Cihad Müslüman’a en büyük düğün
Türk’ün dini İslam yüreği sağlam
Ölmezsem bir adım geride kalmam
Melâikelerdir saflarda imam
Çalışın kardaşlar günümüz bu gün
Cihad Müslüman’a en büyük düğün
Pâdişâhımızla büyüklerimiz
Düşündüler bizi, kâfir İngiliz
Frenk’le olacak mezarın İngiliz
Çalışın kardaşlar günümüz bu gün
Cihad Müslüman’a en büyük düğün

Anamız atamız hep bu gün için
Büyüttü bizleri fenadır işin
Ey düşman şimdicek yanıyor için
Çalışın kardaşlar günümüz bu gün
Cihad Müslüman'a en büyük düğün
Padişâhın emri seferberliktir
Memleketde harbde Türklük erlikdir
Hasta olanları etmeli tekdir
Çalışın kardaşlar günümüz bu gün
Cihad Müslüman'a en büyük düğün
Yorgun değilim ben çoktur imânım
Milletin uğrunda aksın hep kanım
Şehitlik isterim harbe hayranım
Çalışın kardaşlar günümüz bu gün
Cihad Müslüman'a en büyük düğün
Adım Mustafa'dır yerim Boyabat
Yazdım bu destanı oku hem anlat
Her yerde dinleyenler etsin beni yâd
Çalışın kardaşlar günümüz bu gün
Cihad Müslüman'a en büyük düğün

Boyabatlı Ömeroğlu Mustafa

İtilaf Devletleri askerleri

SİYON KATIRCI KUVVETİ

Çanakkale’de deniz savaşlarının sona ermesi ile kara savaşları başlar ve Anadolu, tarihinde ilk defa gelen milletlerle karşılaşır.

Mehmet Akif Ersoy’un

Kaynıyor kum gibi, tûfan gibi, mahşer mahşer.

Yedi iklimi cihanın duruyor karşında,

Ostralya’yla beraber bakıyorsun; Kanada!

Çehreler başka, lisanlar, deriler rengârenk.

Sade bir hadise var ortada: Vahşetler denk.

Kimi Hindu, kimi Yamyam, kimi bilmem ne bela...

Hani tauna da zuldür bu rezil istila...

Mısraları ile özetlediği gibi Gelibolu’ya yapılan çıkartma

harekâtına İngiliz ve Fransızlar kendileri dışında Osmanlı ile hiçbir alakası olmadığı hâlde Kanadalıları, Cezayir Berberilerini, Senegal zencilerini, Avustralyalıları, Yeni Zelandalıları ve Hindlileri üzerimize salmışlardır. İngiltere kolonilerinden asker yardımı istemiş, Avustralya 26.111 ve Yeni Zelanda'da 7571 askerini (Anzaklar) İngiltere'nin emrine vermiştir.

Tarih, on binlerce kilometre öteden gelerek Müslüman Osmanlı askerlerine karşı savaştırılan kandırılmış Müslümanlara -Cezayirliilere, Senegallilere, Hintlilere- ibretle şahit olmuştur.

Katırcı Kuvveti

Çanakkale Savaşlarına katılan başkaları da vardır. O dönemde Osmanlı toprağı olan Filistin'de kendilerine devlet kurma niyetinde bulunan Yahudiler siyon birlikleri kurmuştur. "Siyon Katırcı Kuvveti" adı altında Gelibolu Cephesi'nde görev alan Yahudiler, Avrupa'da İngiltere ve Fransa ile birlikte savaşmanın kendilerine devlet kurma sürecinde diplomatik destek sağlayacağını düşünmektedir.

Çanakkale'de kara savaşlarının başladığı dönemde her türlü kuvveti Gelibolu'ya yığma derdindeki İtilaf Devletleri, bu Siyonist Birliği Seddülbahir'e çıkartır. İngilizler için değirmen gibi insan öğüten Çanakkale'ye ne kadar asker çıkartılırsa o kadar iyidir. Bu gönüllü Yahudi desteğı de kabul görür.

Sayıları yaklaşık 650 kadar olan Yahudi gönüllülerinin büyük kısmı İngiliz birliklerinin katır ihtiyacını karşılamak için çalışan katırcı birliğinin emrine verilir. Bir kısmı ise bizzat taarruzda görev alır.

Bu desteğı de arkasına alarak askerlerimize saldıran İngilizlerin ne kadar kuvvet toplarsa toplansınlar neticeyi değiştiremeyecekleri bellidir. Siyon Katırcı Birliği savaşın bitimine kadar

Gelibolu'da kalır, Yahudilerin verdikleri 50'den fazla kayıp da savaşın kargaşası içinde fark edilmeyecektir, ancak Filistin'de bir İsrail devleti kurulmasını savunan hareketin Yahudi liderleri, hedeflerine ulaşmışlardır. Ağustos 1917'de İngiliz ordusu içinde "Yahudi Lejyonu" bizzat kurulur. General Hamilton tarafından takdirname ile ödüllendirilen bu birlikler ilerde İsrail devletinin kurulmasında güçlü bir Batı desteğinin olmasını sağlayacaktır.

Siyon Birliklerinin Osmanlı askerine kurşun sıktıkları tek yer Çanakkale'dir. Özellikle Filistin'de İngilizlere karşı Mukaddes Toprakları koruma mücadelesi veren Türk askerleri karşılığında Yahudileri de göreceklerdir. Aralık 1917'de Kudüs'ün 401 yıllık Osmanlı egemenliğinden sonra İngilizlerce işgal edilmesi ve "Kraliyete Noel hediyesi" olarak gönderildiği günlerde Siyon Birlikleri İngilizleri yalnız bırakmamaktadır.

Bütün bunlar yanında İstanbul'daki birtakım Osmanlı Yahudi vatandaşları Çanakkale Savaşlarında özellikle geri hizmetlerde Osmanlı saflarında savaşa katılmışlardır. Burada ölenler olmuştur.

Osmanlı arması ve bayraklarıyla süslü; alt tarafında "Padişahım çok yaşa"
ifadesi yazılı bir kartpostal

Güney Grubu Komutanı Mehmed Vehib Paşa (Esad Paşa'nın kardeşi)

BİRİNCİ DÜNYA HARBİ'NDE ŞEHİD OLAN ASKERLER HAKKINDA BAZI DEĞERLENDİRMELER

(Konya Örneğine Göre)

Cihat Göktepe*

Birinci Dünya Harbi sırasında Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Konya'nın sosyal ve ekonomik yapısı değerlendirilecek olursa; imparatorluğun yüzölçümü 1.700.000 km² ⁶, nüfusu ise 23.662.401⁷, 23.820.000⁸ ve 29.000.000⁹ gibi farklı şekillerde değişik eserlerde belirtilmiştir. Bu rakamlardan da anlaşılacağı üzere toplam nüfus 29.000.000'dan fazla değildir, bunun dağılımı ise %85 Müslüman, kalan %15 ise gayrimüslim nüfus şeklindedir.

Harp sırasında Konya'nın yüzölçümü ise 61.000km², nüfusu ise, Burdur ve Isparta mülhak livaları da dâhil 800.000 (bunun 750.000 den fazlası Müslüman), merkez nüfusunun da 40.000 kişi olduğu belirtilmiştir¹⁰. Diğer bazı kaynaklarda da buna yakın rakamlar mevcuttur. 1915 yılında Konya nüfusu 50.000 ile 100.000 olan vilayetler arasında gösterilmiştir¹¹. 17 Aralık 1919 da İngiliz Osmanlı Cemiyeti'nin İngiliz Başbakanı'na sunduğu

* Doç. Dr. TOBB-ETÜ Tarih Bölüm Bşk Ankara.

6 Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, C. X, s. 13, Genelkurmay Başkanlığı Yayını, Ankara 1985

7 Aynı eser, s. 13

8 Fahri Belen. Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, Ankara 1964, s. 56

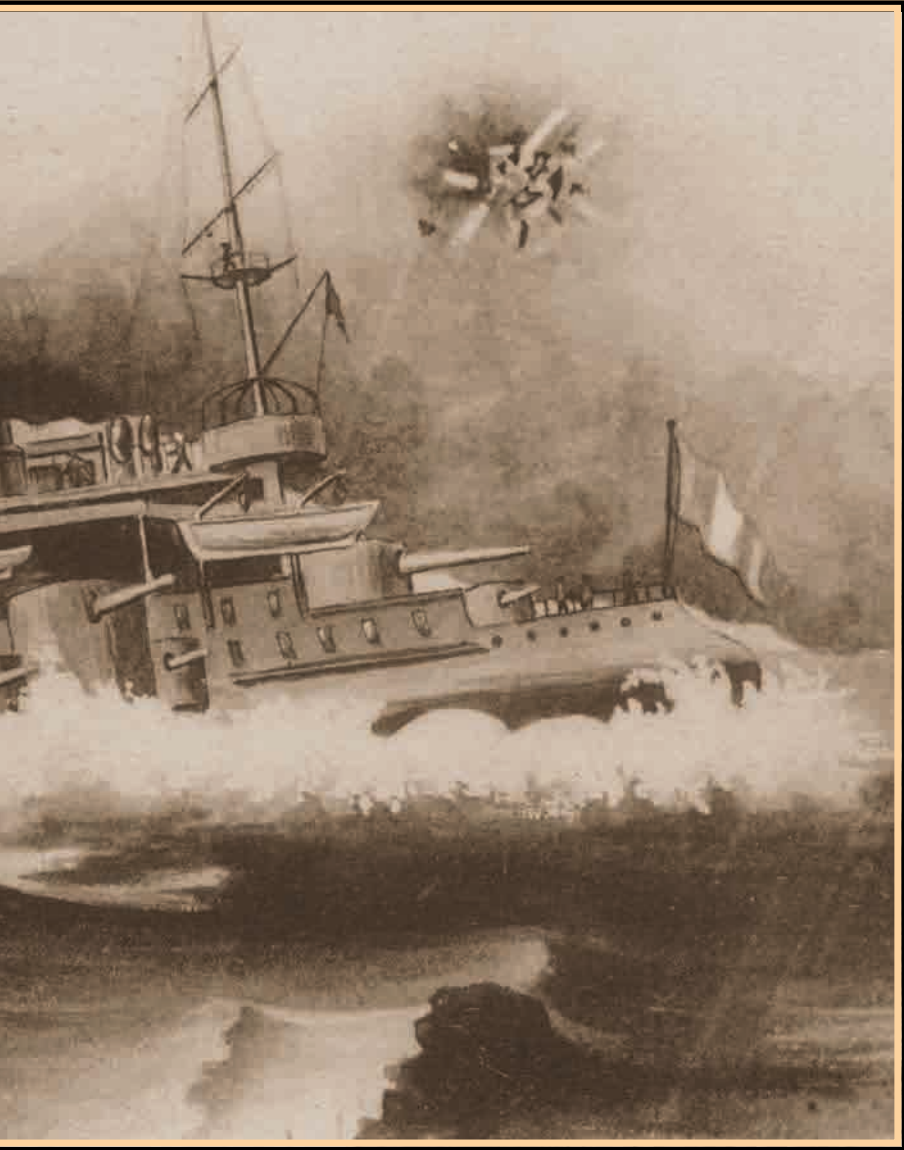
9 Yılmaz Öztuna, Büyük Türkiye Tarihi, C. 7, s.282, İstanbul 1983, Salih Polatkan, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları, s. 91, İstanbul 1986,

10 Kamil Erdeha, Millî Mücadelede Vilayetler ve Valiler, s. 265, İstanbul 1979

11 Yılmaz Öztuna, a.g.e., s. 282

Çanakkale Deniz savaşlarında ilk batan savaş gemisi Fransız Bouvet Zırhlısı'nın batışı

raporda, Konya'nın nüfusu 750.700 olarak gösterilerek, bunun içerisinde gayrimüslim nüfus olarak ise 25.100 kişisi Rum, 12.900 kişisi de Ermeni nüfus olarak belirtilmiştir. Bu raporda gayrimüslim unsurun olduğundan fazla gösterildiği anlaşılmaktadır, zira 1915 yılında çıkartılan "Tehcir Kanunu" ile Konya'dan bilhassa Akşehir'den 4.100 Ermeni Suriye'ye göç etmiştir¹².

Bu dönemdeki Osmanlı sanayii ise genellikle küçük çaplı üretime yöneliktir. 1915 yılını gösterir istatistiğe göre bütün üretimin %70 ini gıda sanayi teşkil etmekte olup, bunlar değirmencilik, makarna imalatı, şekercilik, tahin imalatı, konserve, bira, tuz ve tütün imalatı olmak üzere yedi alt gruba ayrılır. İkinci sektör olarak ise %11,9 oranla dokuma sanayi¹³, bunlara ilave olarak %8,3 deri sanayi, %6,1 ile kırtasiye, %2,2 ile Kimya, %0,8 ile ağaç işleri ve %0,3 ile toprak sanayi yer almıştır¹⁴.

Konya'dan şehid olan "126" şehidle ilgili olarak yapılan değerlendirmeler ise; Şehidlerin yaşları, medeni durumları, mesleki ve iktisadi durumları ile şehid oldukları cepheler şeklinde yapılmıştır.

Yaş durumları; Karatay Askerlik şubesi Arşivindeki eski kayıtlardan tespit edilen 126 şehidin yaş durumları çok farklıdır. Zira şehidlerin doğum tarihleri R. 1287 ile 1314 arasındadır. Dikkat edileceği üzere bu zaman dilimi geniş bir kitleyi kapsamaktadır. 44 yaş ile 18 yaş arasındaki nesil şehid olmuştur.

Bu dönemde normal şartlarda 20 yaşından gün alanlar asker oluyordu. Barış zamanında ordunun mevcudu 200.000 kadar

12 Osman Sönmez 1923-1938 Döneminde Konya, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s. 21, Konya 1987

13 Gündüz Ökcün, Osmanlı Sanayi 1913-1915 İstatistikleri, s. 12, İstanbul 1984

14 Aynı eser, s. 38

olmuştu. Birliklerde 1307, 1308, 1309 doğumlu erler silahlaltına alınmıştı. Ancak 3 Ağustos 1914'de uygulanmaya başlanan seferberlikle 1307, 1308, 1309 doğumlulardan başka 1291,1306 arası doğumlu 16 sınıf ihtiyat er silah altına çağrılmış ve bunları yedi doğum (1284-1290) mustahfiz erler izlemiştir ki bu suretle muvazzaf ordunun üç doğumlu hariç 45 yaşına kadar olan 22 doğum (grup) silah altına çağrılmıştır. Bu konu üzerinde önemle durulmuş ve yaptırım gücünü artırması için bir hafta içerisinde Şubeye müracaat etmeyenlerin idam olacağına dair ilanlar yapılmıştır. Ayrıca sıkıyönetim ilan edilmiş ve bunun etkisiyle kaçakların çoğu teslim olmuştur¹⁵.

Bir başka eserde ise 1285-1315, doğumlulardan toplam 2.608.000 kişinin harbe katıldığı hatta 1282-1284 doğumluları da askere alındığını yukarıdaki rakama bunların dahil edilmediği belirtilmiştir¹⁶. Konya'dan şehid olan 126 askerin yaşlarını göstermek gerekirse, şehidlerin %38'i 25-31 yaş arası %28'i 32-38 yaş arası, %26'sı 18-24 yaş arası ve %8"ide 39-44 yaş arasındakilerdir. Buradan da anlaşılacağı üzere genç ve yetişkin neslin büyük çoğunluğu bu harbe katılmış ve bunların büyük bir kısmı şehid olmuştur. Buna göre daha sonraki dönemlerde Osmanlı Devleti'nde yetim çocukların ve dul kadınların sorunlarının ve aydın kitle sıkıntısının sebeplerini harpte çarpışan kitlelerin yaşlarından tespit etmek mümkündür. Zira sadece Çanakkale cephesinde şehid olanların 10.000'den fazlasının yüksek tahsilli, 70.000 kadarının da rüştiye mezunu olduğu bilinen tarihi bir gerçektir¹⁷.

15 Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, C. III, 1. Kitap s. 288-291, Ankara 1985

16 Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, C. X, s. 509, Ankara 1985

17 Nuri Köstüklü, "77. Yıldönümünde Çanakkale Zaferi ve Düşündürdükleri" Konferans metni, s. 7, Konya 1992

Medeni Durumları, kayıtlardan edinilen bilgilere göre Konya'dan 126 şehid kaydı vardır ki bu rakam asgari şehid sayısidir, zira bu rakam, üzerinde kesin olarak şerh düşülmüş şehid sayısını göstermektedir. Kayıtlara düşülen, “meçhul, menfi, fevt vb.” şerhliler emin olunamadığı için şehid olarak değerlendirilmemiştir, ancak takdir olunacağı üzere kayıtlarına bu gibi şerhlerin düşüldüğü askerlerin pek çoğunun vefat etmiş (şehid olmuş) olması kuvvetle muhtemeldir. Mevcut kayıtlardaki şehidlerin 47 tanesinin evli, 79 tanesinin bekâr olduğu anlaşılmıştır. Kayıtlarda nişanlı ya da sözlülerle ilgili herhangi bir kayıt olmadığı için bu durum tam olarak tespit edilememiştir. Bekârların bir kısmının da nişanlı olması ihtimali kuvvetlidir. Evli şehidlerden tespit edilebildiği kadarıyla geride 55 yetim çocuk kalmıştır, 54 şehid ailesine maaş bağlanmıştır. Diğer şehid ailelerine ise müracaat etmedikleri için, ekonomik durumları iyi olduğu için ya da şehidin maaş bağlanacak kimsesi olmadığı için maaş bağlanamadığı anlaşılmaktadır.

Birinci Dünya harbinde şehid olanların ailelerine şehid maaşı olarak sabit “100” kuruş aylık maaş bağlanmıştır. O dönemdeki 100 kuruşla 200 adet gazete veya 44 kg şeker veya 13,5 kg et alınabilmektedir. Günümüzde o günkü 100 kuruş 110-250 TL. arasında bir değere karşılık gelmektedir. O günlerdeki olağanüstü savaş şartları ve ortamı göz önüne alınacak olursa Osmanlı Devleti'nin yine de gücünü zorlayarak, insanına destek sağlamayı ihmal etmediği, diğer bir ifade ile devletin imkânları oranında sosyal devlet anlayışına uygun politikalar takip ettiği anlaşılmaktadır.

O dönem insanının devletine karşı fedakârlık yaparak askere gitmesi ülkesine ve milletinin menfaatlerini korumak şeklindeki karakteri ile birlikte Osmanlı Devleti'nin halkına ekonomik,

Atlarını sulayan Osmanlı süvarileri

sosyal vb. her alanda sahip çıkması olarak açıklanabilir. Osmanlı Devleti'nin 600 yılı aşkın bir süre ayakta kalmasında bu anlayış ve tutumun fevkalade etkisi olmuştur. Günümüzde de Türkiye Cumhuriyeti Devleti konuyu hassasiyetle değerlendirmiş, bu hususu devlet için bir haysiyet meselesi olarak ele almış ve Birinci Dünya Harbi Şehid çocuklarına Ağustos 1992 itibarıyla 3 ayda 4.080.000 TL maaş ödemiştir¹⁸. Bu durum, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütün olan Devletin şefkatli elinin şehidine ve onun yakınına uzanmasının açık bir göstergesidir.

Mesleki ve iktisadi durumları; şehidlerin mesleki durumları yaşadıkları yerlerin mahalli özelliğine göre değişmektedir. Özel görüşmeler neticesinde elde edilen bilgilere göre Konya merkezde

18 T.C. Ziraat Bankası, Konya Özel Şubesi Şefi Sn. Kerim Doğan'la Ağustos 1992 de yapılan görüşme

ikamet edenlerin genellikle, ticaret ve sanatla, Sille'de oturanların ise tablacılık, testcilik, kunduracılık, halıcılıkla, kırsal kesimlerde oturanların ise tarım başta olmak üzere hayvancılıkla uğraştıkları anlaşılmaktadır. İktisadi durumlarının da zamanın şartlarına göre iyi olduğu belirlenmiştir.

Eğitim durumları; Yine kayıtlardan pek fazla anlaşılmamakta beraber, yapılan görüşmelerden tespit edilebildiği kadarıyla şehidlerin çoğu Kur'an-ı Kerim okumaya vakıftır. Şehidler arasında yüksek tahsilli olanların da olduğu anlaşılmıştır. Mesela defter 16, sayfa 39/117 1308 tevellütü Silleli Tavashoğlu Mehmed bin Ali'nin, hukuk mektebi talebesi iken okulunu bırakarak harbe iştirak ettiği ve Çanakkale Conktepe'de şehid olduğu anlaşılmaktadır.

Şehid oldukları cepheleer; bu şehidlerin Osmanlı Devleti'nin genel şehidlerinde olduğu gibi büyük çoğunluğu Çanakkale cephesinde şehid düşmüşlerdir. Çanakkale'deki genel şehid ve kayıp sayısı kaynaklarda genellikle 252.000 olarak belirtilmektedir. Bu rakamın 55.127 şehid, 100.177 yaralı, 10.667 kayıp, 85.898 hastalıktan ölen şeklinde belirtilmiştir. İngiliz ve Fransızların toplam kayıp ve yaralıları 252.000 olarak belirtilmiştir. Bu rakamlarla birlikte konuyla ilgili olarak değişik rakamlar da mevcuttur. Buna bağlı olarak Fahri Belen, şehid sayısını 55.000, yaralı sayısını 100.000, kayıp 10.000, hastalıktan ölen 25.000; toplam kaybın 190.000 kişi olduğunu ısrarla ifade ederek, düşman kayıplarının da İngilizlerin 115.000, Fransızların 30.000 olmak üzere 145.000 kişi olduğunu belirtmektedir¹⁹. Dikkat edileceği üzere rakamlarda oluşan farklılık esas itibarıyla hastalıklardan ölenlerin sayısındaki farktan kaynaklanmaktadır.

19 Fahri Belen, XX. Yüzyılda Osmanlı Devleti, s. 271, İstanbul 1973

Yaralı Osmanlı askerlerini taşıyan arabalar.

Konya'dan; Çanakkale'de şehid olanların sayısı yapılan tespite göre "80" kişidir. Suriye-Filistin Cephesinde 3, Irak Cephesinde 3, Romanya (Galiçya) Cephesinde 3 ve Doğu Cephesinde de 1 kişi olarak belirlenmiştir. Diğerlerinin ise hangi cephelerde şehid oldukları mevcut belgelere göre belirlenememiştir.

Birinci Dünya Harbi adından da anlaşılacağı üzere o günkü dünya devletlerini genel olarak; sosyal, siyasi, askerî, malî, teknolojik ve psikolojik yönden önemli ölçüde etkilemiştir²⁰. Bu harp sırasında yaklaşık 8.332.300 insan ölmüştür, Osmanlı Devleti'nin şehid olarak kaybı yaklaşık 400.000 kişidir²¹. Bunların büyük çoğunluğu Çanakkale ile Sarıkamış topraklarında yatmaktadır. Ayrıca Filistin çöllerinde Süveyş' de, Irak ve İran

20 J. M. Bourne, Britain and the Great War 1914-1918, s. 241, London, 1989

21 Salih Polatkan, a.g.e. s. 91

cephelerinde ve Galiçya'da nice Türk evladı şehid düşmüş, kaybolmuştur²². Bu sayılara esir ve yaralı sayısını da ilave edecek olursak tüm katılan devletlerin kaybı "31.812.806" kişidir. Bu rakama göre Osmanlı Devletinin kaybı ise "1.300.000" kişidir. Osmanlı Devleti'nin nüfusunu 29.000.000²³ olarak alırsak şehidlerin oranı % 1.4, esir ve yaralılar da dahil % 4.5 oranında zayıf verilmiştir. Bu rakamlarda şehid, esir, kayıp ve yaralı olan insanların genç ve yetişkin insanlar olması o dönemde memlekette iktisadî, ticarî, ilmî vb gibi pek çok alanda menfi sonuçlar meydana getirmiştir.

Birinci Dünya Harbi'nin mali bilançosu ise, itilaf devletlerinin giderleri 125.690.477.000 dolar, İttifak Devletlerinin giderleri 60.643.160.000 dolar, genel toplam 186.333.637.000 dolardır²⁴. Dikkat edilecek olursa bu miktarlar epeyce büyüktür. Bundan da savaşın boyutları hakkında fikir edinebiliriz. Bu harpte önceki dönemlere göre harp teknolojisinde de önemli gelişmeler olmuştur. Mesela; uçak, zırhlı, motorlu taşıtlar, dev toplar, zehirli gaz, denizaltı ve havadan bombardıman gibi gelişmeler bu harpte bizzat kullanılmıştır²⁵.

Buna karşılık Türk milletinin de tarihinden ders alarak bunu gelecek nesillere aktarması, aleyhine olan tekerrürlere mani olması gereklidir. Bu açıdan şehidler bir milletin, vatanın, dinin ölümsüz bekçileridir. Merhum Akif'in;

"Bastığın yerleri toprak diyerek geçme tanı

Düşün altındaki binlerce kefensiz yatını"

22 İsmail Hami Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, C. 4, s. 453, İstanbul 1972

23 Salih Polatkan, a.g.e. s.91

24 Salih Polatkan, a.g.e. s. 92

25 Yılmaz Öztuna, a.g.e. C.7, s. 293

Osmanlı topçusu. Harb Mecmuası'ndan

mısralarıyla ifade ettiği gibi şehidlerimizin genç nesillere tanıtılması gerekir. İsimlerini ve sayılarını belirleyip, her beldede şehidlikler yapılmalı ve abideler dikilmelidir. Bu, Türk Tarihinin devamlılığı ve millî heyecanının yeni nesillere aktarılması bakımından fevkalade gerekli ve mühimdir.

Son söz olarak denilebilir ki tarih bir milletin hafızasıdır, Türk Milleti de şanlı tarihinin mühim kesitlerini ilmi tarih metotlarını da kullanarak istikbaldeki kuşaklara ordu-millet kaynaşması perspektifinden aktarmalıdır. Bu husus da tarih araştırmaları ve öğretiminin hedeflerinden en önemlisidir denilebilir.²⁶

26 Daha ayrıntılı bilgi için "Cihat Göktepe "Birinci Dünya Harbi'nde Konya'dan Şehit Olanlar Üzerine Bir İnceleme" Selçuk Üniv. Sosyal Bilimler Enst. Konya 1993

Defter Künye Örneği:

*Sille'nin Aşağı Mahallesinden Tavaslıoğlu
Ahmet bin Ali,*

Hane: 3,

Tevellüd: 308,

Amedi 3 Ağustos 330,

*Cüzdan verildi. Merkur Mekteb-i Hukuk talebesinden olduğu
ibraz ettiği vesikasından anlaşılmağa şerh verildi.*

*26 Temmuz 331'de 5 kolorduda Conktepe hücumunda şehiden
vefat ettiği muamelatı zatiye müdüriyetinin 31 Ağustos 331 tarih ve
4619 numaralı ihbariyesi üzerine terkin edilmiştir.*

Sıra No	: 42
Savaş	: Birinci Dünya Savaşı
Cephe	: Çanakkale Cephesi
Birlik - Kuvvet	: K
Birlik - Ordu	: 0
Birlik Kolordu	: 0
Birlik - Fırka	: 0
Birlik - Alay	: 70
Birlik - Tabur	: 3
Birlik - Bölük	: 12
Lakap	: ---
Baba Adı	: Ali
Adı	: Ahmed
Sınıf	: ---
Rütbe	: ER
Doğum Yeri	: 1297
İlçe	: ---
Bucak	: ---
Köy	: ---
Ölüm Tarihi - Gün	: 28
Ölüm Tarihi - Ay	: 5
Ölüm Tarih - Yıl	: 1915
Ölüm Yeri	: Conktepe Muharebesi
Askerlik Şubesi	: Karatay
Özel Birlik	: ---
Yer	: Konya

Silleli (1)313 tevellütlü Kâtip Ali Hamdi Bey'le 01.12.1992 yılında yaptığımız görüşme, şehidin Mustafa adında bir kardeşinin olduğu, Konya'ya göçtüklerini babasının manifatura dükkânı olduğunu ve ekonomik durumlarının o günkü şartlara göre bir hayli iyi olduğunu tespit ettik.

Liman von Sanders

ÇANAKKALE SAVAŞLARINDA STRATEJİK HATALAR VE LİMAN VON SANDERS PAŞA

Şakir BATMAZ*

Alman Mareşal Liman Von Sanders'in Çanakkale Savaşları'ndaki rolü ve yanlış savaş stratejisinin verdiği zayıflar nedeniyle tarihçiler arasında sürekli tartışma konusu olduğu söylenebilir. Ne ilginçtir ki Liman Paşa'yı savunanlar Osmanlı ordusunun zaferinde en büyük rolü ona biçenler, savaş esnasında birçok konuda ödün vermez kararlı bir tutum sergilediğini ifade edenler genellikle İngiliz tarihçilerdir. Yine ilginçtir ki Liman Paşa, savaştan çok sonra yazdığı hatıralarında Türk askerinin metanetini ve başarısını övecek, ancak Çanakkale Savaşlarında birçok başarıyı anlatırken hiç de adil olmayacak ve bunları Alman subaylarına mal edecektir²⁷.

Otto Liman Von Sanders, 17 Şubat 1855'de Polonya'nın Slupsk (Stolp) şehrinde dünyaya gelmiştir. Onun İstanbul'a gelişi Balkan Savaşlarından sonraki döneme rastlar. Gelişinden sekiz ay kadar sonra Avrupa'da I. Dünya Savaşı başlamış, üç ay sonra da Osmanlı Devleti savaşa girdiği için Mareşal doğru dürüst bir şey yapacak zamanı bulamamıştı. O sıralarda 60 yaşında olan Alman General Von Sanders, anlaşma gereği bir üst rütbe ile Osmanlı ordusunda Mareşalliğe yükseltilmiş ve savaşla birlikte Osmanlı orduları komutan vekili Enver Paşa tarafından karargâhı İstanbul'da bulunan Birinci Ordu Komutanlığı'na atanmıştı. Aynı zamanda Alman Danışma Kurul Başkanlığını da yürütmekte idi²⁸.

* Doç.Dr. Erciyes Üniv. Fen-Edeb. Fak. Tarih Böl. Kayseri

27 Tuncay Yilmazer, "Çanakkale Kara Savaşlarında Cepheler", *Çanakkale Tarihi*, C.V, s.2280

28 Mustafa Gencer, "Çanakkale Savaşları'nda Türk-Alman İlişkileri", *Çanakkale Tarihi*, C.V, s.1899.

Saros Körfezi'ne Beklenen Çıkarma Harekâtı

Liman Von Sanders Paşa'nın İstanbul'da bulunduğu günlerde donanma ile Çanakkale Boğazı'nı geçemeyen İngilizlerin karadan bir çıkarma yapma ihtimali artmış olup bu yönde bazı haberler Osmanlı Genelkurmayı'na ulaşmıştı. 22 Mart 1915'de Çanakkale bölgesinde Beşinci Ordu kurulmuş; Enver Paşa, İstanbul'daki I. Ordu Komutanı Liman Paşa'yı Çanakkale Boğazı'nı savunmak için oluşturulan Beşinci Ordu'nun komutanlığına atamıştı.

Bu tayin ile Çanakkale'deki bütün idari yetkiyi üzerine alan Paşa, çıkarmanın öncelikle Saros Körfezi'ne, sonra Anadolu kıyısına, daha sonra da Gelibolu Yarımadası'nın burnuna yani Seddülbahir'e yapılacağını hesap etmekteydi. Ancak bu tahminlerinde yanılmıştı²⁹.

Beşinci Ordu'nun asker sayısı 8.400 (Müttefiklerin 7.500), top sayısı 72 (Müttefiklerin donanma hariç 140) idi. Türk asker sayısı düşmana nazaran 9.000 kişi fazla idi. Ama bu bir sayısal görüntüden ibaretti. Aslında tarafların savaş gücünü belirleyen silahların kalitesi, araç-gereç ve özellikle ağır makineli tüfek ve topun miktarı idi. Bunlar da İngiliz ve Fransız kuvvetlerinden yana idi. Büyük savaştan bir gün önce Türk savunma kuvvetleri ile Liman Von Sanders Paşa, dört haftalık bir uğraşın sonunda hazırlıkları olabildiğince tamamlamıştı. 25 Nisan sabahı erken saatlerde Güneyde Gelibolu Yarımadası'nın Arıburnu ve Seddülbahir kesimlerine çıkarmanın başladığı haberi gelmişti. Diğer üç bölgede Anadolu kıyılarında Kumkale ve Beşiğe ile kendisinin bulunduğu Saros'da henüz bir hareketlilik yoktu. Sanders'in bütün dikkatini Saros'da toplamasının sebebi şuydu:

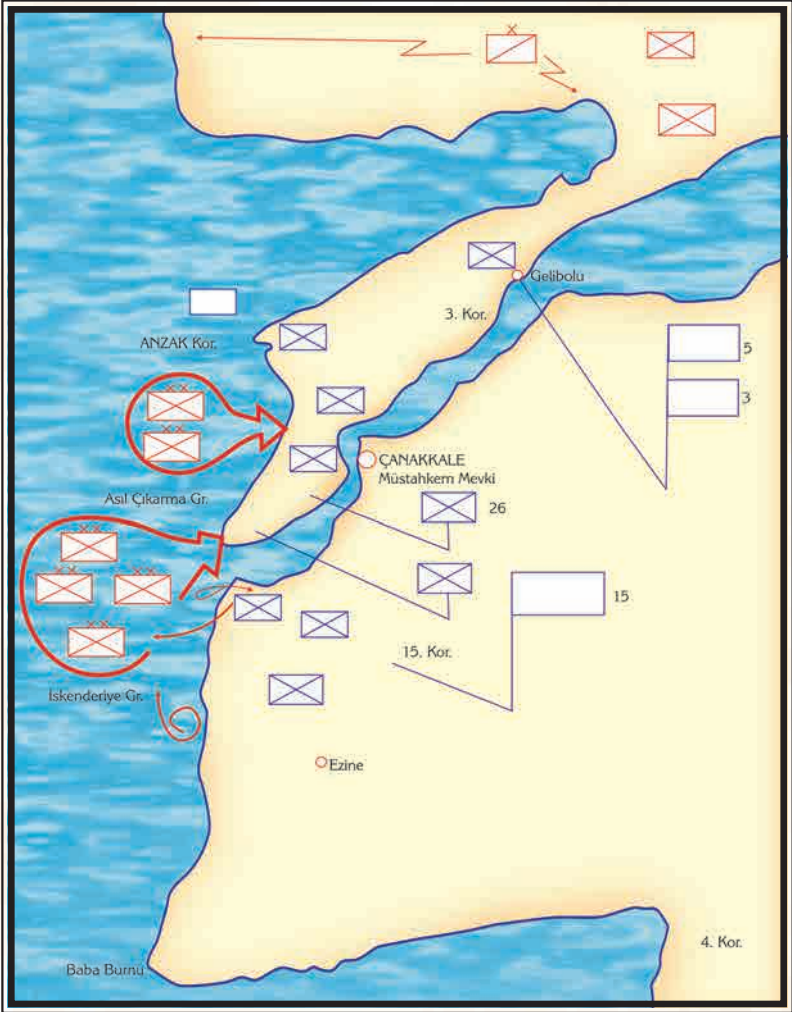
29 Gencer, "Çanakkale Savaşları'nda Türk-Alman İlişkileri", s.1899.

Burada yapılacak bir çıkarma yarımadaı en dar yerinden koparıp Gelibolu Yarımadası'ndaki bütün kuvvetlerin kara bağlantısını keser ve bu kuvvetleri imhaya sürükleyebilirdi. Ancak buraya beklenen taarruz bir yanıltma hareketından ibaret olup esas muharebelerin Arıburnu ve Seddülbahir'de cereyan etmesi Osmanlı askerlerinin verdiği zayıtı arttıran unsurlardan birisi olarak karşımıza çıkar³⁰.

Liman Paşa hatıralarında Saros Körfezi'ne konuşlanmalarının sebebini şu şekilde anlatır:

“Saros Körfezi'ne bir gece çıkarması yapılması ihtimaline karşı ertesi sabaha kadar Bolayır civarında kaldım. Gece sükûnetle geçti. Topçu ateşi dahi kesilmişti. Yalnız gemiler yerlerini sık sık değiştiriyorlardı. 26 Nisan sabahı düşman gemilerinin yukarı Saros Körfezi'ne toplanmaları buradaki hareketin bir gösteriden ibaret olduğu yolunda kesin kanaat uyandırdı. Bu sebeple 26 Nisan günü sabahı 5. Tümen ile 7. Tümenin (26/27 Nisan gecesi) vapurla Maydos'a sevk edilmelerini, her iki tümene bağlı sahra topçusunun da karadan Maydos'a gönderilmesini emrettim. Ben de deniz yoluyla Maydos' a gitmek üzere Bolayır'dan ayrıldım. Yukarı Saros Körfezi'ndeki emir ve komuta yetkisini Kurbay Başkanım Yarbay Kâzım Bey'e bıraktım. Eğer bundan sonraki 24 saat içinde bir çıkarma olmazsa tümenlerin geri kalan kısımlarının da Maydos'a sevki talimatını verdim. Bu emir tamamen yerine getirildi. Yukarı Saros Körfezi sahilinde hemen hemen hiçbir Türk kalmadı. Düşman donanması ise bu birlikleri burada tutmak için gösterilere devam etti. Burada Yarbay Kâzım Bey komutasında

30 Gencer, “Çanakkale Savaşları'nda Türk-Alman İlişkileri”, Çanakkale Tarihi, C.V, s.1899.

Osmanlı ve İtilaf Kuvvetlerinin Hareket Plânı

bir istihkâm depo bölüğü ile birkaç işçi taburu kalmıştı. Bunlar da kendilerini göstermek için dağların tepelerine yakın yerlere çadırlarını kurmuşlardı”.

Saros'tan birliklerin nakli esnasında Seddülbahir'de çarpışmalar bütün şiddetiyle devam etmekte, varlık ve yokluk arasındaki ince çizgi belirsizliğini korumakta idi. Bu konuda Liman Paşa hatıratında şu bilgiyi vermektedir:

*“Maydos’a sevk ettiğim 5. Tümen ile 7. Tümen 26 Nisan’da Esad Paşa tarafından Seddülbahir’de ki Güney Grubuna gönderilmişti. Zira muharebe burada bütün şiddetiyle devam ediyordu”*³¹.

Diğer taraftan kıyı savunması için uyguladığı stratejide diğer komutanlar tarafından hatalı bulunmuş ve gelişmeler Türk komutanları haklı çıkarmıştı. Türk ordusu Kavaksu-Beşiğe arasında 150 km.lik bir kıyı şeridini savunmakla görevlendirilmişti. Bölgede bulunan altı piyade tümeni üç grup halinde sıralanmıştı. Bunlardan 5. ve 7. Tümenler Gelibolu berzahını, 9. ve 19. Tümenler yarımadanın güneyini, 3. ve 11. Tümenler de Anadolu yakasının sorumluluğunu üstlenmişlerdi. 25 Nisan 1915 sabahı ordunun durumu dikkate alınırrsa görülür ki Liman Von Sanders kıyı savunmasındansa, düşmanın içerilere çekilerek imha edilmesinden yana olduğunu açıklamıştır. Kıyı savunması hakkında bu görüşlerinden dolayı Türk komutanlardan çok farklı düşündüğü anlaşılar. 3. Ordu Komutanı Esat Paşa başta olmak üzere 19. Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal ve çoğu subay düşmanın kıyıya çıkmasına daha baştan engel olmak amacıyla savunmayı kıyıda düşünmüş, geride yeterince ihtiyat bırakıp kıyının kuvvetli tutulmasını öngörmüştür. Liman Von Sanders ise kıyının zayıf gözetleme birlikleriyle tutulup, kuvvetli ihtiyatları ayırarak düşmanı karaya çıktuktan sonra içerilere çekip karşı taarruzlarla denize dökülmesini hedeflemiştir. Nitekim kara harekâtında gelişen olaylar, onun

31 Enver Konukçu, “Çanakkale Savaşlarında Türk ve Alman Komutanların İzlenimleri”, *Çanakkale Tarihi*, C.V, s.2509.

bu görüşünün ne kadar sakıncalı olduğunu ve Türk tarafına ağır kayıplara mal olduğunu gösterecektir³².

Bir Kürek Toprak Bir Damla Kan Kazandırır

Seddülbahir Muharebeleri, Çanakkale harbinin en kanlı bölümünü oluşturur. Osmanlı ordusu müttefiklerin asıl birliklerini, İngiliz ve Fransızları bu bölgede karşılaşmış, Alçıtepe önlerine kadar geri çekilmesine rağmen müttefiklerin ana hedefleri olan Kilitbahir Platosuna ulaşmasını engellemiştir. Ancak kayıplar savunma yapan bir ordu için beklenenden çok fazladır. Çanakkale Savaşı'nda teğmen olarak görev yapan General Fahri Belen, haziran ve temmuz ayındaki Seddülbahir Muharebelerini değerlendirirken yalnız piyade süngüsüyle yapılan ve ağır kayıplara yol açan taarruzları şu şekilde eleştirir:

“Yeni silahlar yeni tertip ve nizamlara ihtiyaç gösteriyordu. Bu kadar fazla kan akıtılmasına rağmen sık avcı hatları, yanlış şekilde ihtiyatlar, derinliği az tertipler hâlâ terk edilmemiş, araziden istifade ve gizlemeye lüzumu kadar ehemmiyet verilmemişti. Dar yerlere gereğinden fazla kıt'a tahsis etmek yüzünden avcı hatları yerine çoğunlukla insan yığınları kaim oluyordu”.

İkinci Ordu komutanı Vehip Paşa'nın Seddülbahir'de Güney Grubu'nu devralmasıyla anlayış değişikliği de hemen göze çarpacaktı. Başarılı bir askerî geçmişe sahip olup düşüncelerini hemen uygulamaya koymuştu. Emirlerinden birinde “*Bir kürek toprak bir damla kan kazandırır.*” diyecek, ele geçen her kuvvetle hemen taarruz etme anlayışı terk edilecektir. Tahkimatlar derinliğine olacaktır. Oysa bu görüşler Liman Von Sanders Paşa'nın görüşlerine terstir.

32 Zekeriya Türkmen, “Çanakkale Savaşlarında Kara Hareketi”, *Çanakkale Tarihi*, C.IV, s.2188

Vehip Paşa, “Liman Von Sanders, İtilaf Devletleri ordularına karşı hücum ederek aynen kendi deyimiyle denize atmamı tekrar emretmişti.” diye belirtir. Vehip Paşa, “Fakat ben onun fikrine katılmıyorum ve nedenini de açıklıyordum. Çünkü böyle bir hücumu yapabilmek için bizde maalesef bulunmayan topçuya ihtiyacımız vardı. Aynı zamanda hücumun İngilizler tarafından yapılmasını yeğ tuttuğumu, çünkü yapacakları herhangi bir girişimin başarısızlıkla sona ereceği düşüncesini ileri sürüyordum”. Cepheyi ziyaret eden Ordu Komutanı Enver Paşa’yı da görüşlerinin haklılığı konusunda ikna etmek için İngiliz mevzilerine top ateşi yaptırmıştır. Bunu çok şiddetli bir karşı ateş takip etmiş böylece Enver Paşa’da en doğru hareketin savunma olduğu konusunda ikna olmuştur³³.

Liman Paşa’nın Hatıratındaki Tarafgirlik

Beşinci Ordu Komutanı Mareşal Liman Von Sanders, 25 Mart 1915’den beri on ay geçirdiği Çanakkale cephesinden karargâhıyla birlikte Uzunköprü üzerinden İstanbul’a hareket ettiği tarihler, düşmanın Seddülbahir’i boşalttığı 9 Ocak’tan bir hafta sonrasını, yani 15 Ocak 1916’yı gösteriyordu. Mareşal Von Sanders kısa bir süre İngilizler tarafından gözaltında tutuldu. Alman askerlerinin geri gönderilme çalışmalarını üstlendi. Daha sonra kendisi de Almanya’ya döndü. Onun Türkiye’den ayrılması Mondros Mütarekesi’nin imzalanmasından (30 Ekim 1918) hemen sonra olmuştur. 22 Ağustos 1922 tarihinde de Münih’te hayata gözlerini yummuştur. Sanders’in Türkiye ile ilgili iki eseri vardır. Bunlar Malta’da savaş suçlusu olarak bulunduğu süre içinde yazdığı “Türkiye’de Beş Sene” ve “Millet-i Müsellaha”dır³⁴.

33 Tuncay Yilmazer, “Çanakkale Savaşlarında Cepheleler”, *Çanakkale Tarihi*, C.IV, s.2244.

34 Gencer, “Çanakkale Savaşları’nda Türk-Alman İlişkileri”, s.1899.

Liman von Sanders

Çanakkale Savaşları Türk tarihçilerince ilk kez 1936 yılından itibaren ele alınmaya başlanır. Bazı Alman subayların gözlem ve günlükleri daha evvel yayınlanmakla birlikte, 1930'lu yıllarda yayımlanan hatırat sayısı artar. Bunların başında gelen Liman Von Sanders'in hatıratı Osmanlı topraklarında geçirdiği beş yıllık bir süreyi kapsar. Türkiye'ye gelişi ve ilk görevleri, 1915 senesi Çanakkale günleri, 1916'da Kafkasya, Irak ve Mısır günleri, 1917'de Yıldırım Orduları Komutanlığı, 1918'de Şeria Savaşı, Hasıra ve Şam'a çekiliş, Halep ve son günlerinden oluşmaktadır. 1915 senesinin mühim bir kısmı görevli olduğu Çanakkale ve Gelibolu ile ilgilidir. Çanakkale'ye komutan olarak gelişi ve Beşinci Ordunun emrine girmesi, Deniz Savaşı, I. Kısım Kara Savaşları, II. Kısım Kara Savaşları diğer kaynaklarda görülmeyen önemli kısımları içine aldığı için, tabii bu arada şahsi değerlendirmeler önem kazanmıştır. Ancak Çanakkale ve diğer cephe savaşları taraflı olduğu için eserin neşrinden sonra askerî tarih araştırmacılarının tenkidine maruz kalmış ve Hüseyin Hüsnü Esir'de bazı tarihî düzeltmeleri yapmıştır.

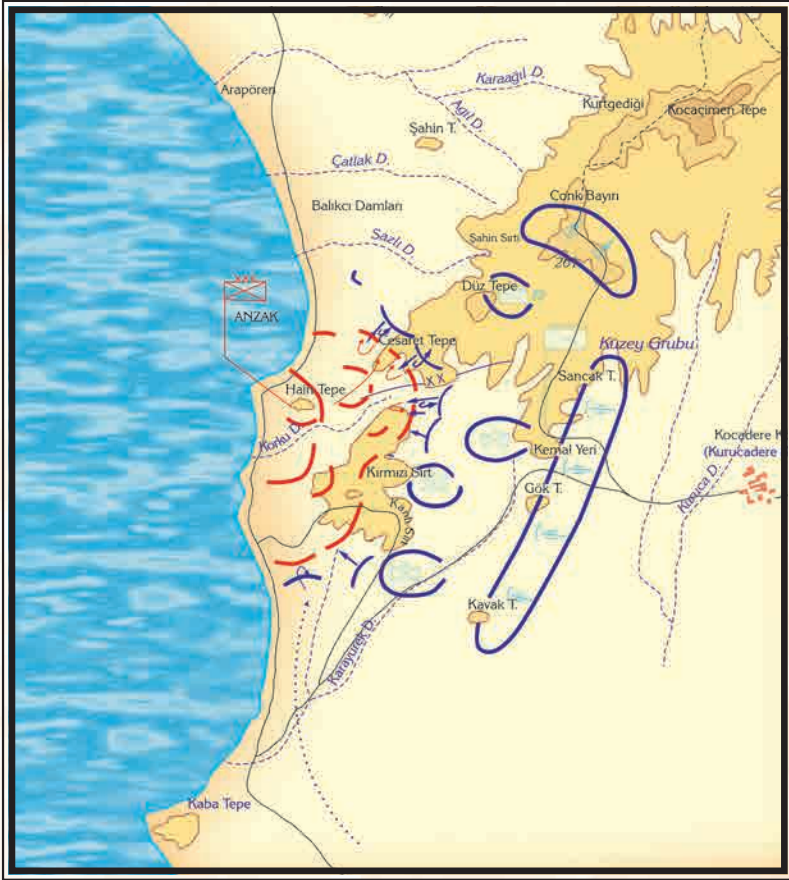
Ne yazık ki bu tarafgir yaklaşımlar sadece Liman Von Sanders'de değil bu dönem Çanakkale Savaşlarında görev alan bütün Alman Subayların hatıratlarında görülür. Çanakkale Savaşlarını trajedi ve büyüklük bakımından 1918'deki Alman Batı Cephesi ile mukayese eden Clemens Laar, 1917 yılında İngiliz Araştırma Komisyonunun Çanakkale çıkarması hakkında şu görüşüne yer vermiştir:

“Türk birliklerinin direnişi ve şehitlik arzusu inanılmazdı. Ama cephenin tutulması Alman yönetimi ve Alman birlikleri sayesinde mümkün olmuştur.” Hatıratında Türk ordusunun Alman subaylarının organize becerileriyle donatıldığı belirtilir. Bir

Mustafa Kemal ve Liman von Sanders

diğer hatırat ise Walter von Schoen tarafından yazılan “*Gelibolu Cehennemi (Die Hölle von Gallipoli)*” başlığını taşır. Eser Dünya savaşının ilk yılında Çanakkale ve Gelibolu yarımadasında yaşananlar hakkındadır. Diğer Alman yazarlar gibi Schoen’de hatıratında Gelibolu’nun tutulmasında Almanların büyük rolünün olduğunu belirtmektedir. Ona göre Gelibolu’yu Alman Generaller savunmuş; Çanakkale Boğazı ve donanma Alman amirallerin idaresine verilmiştir. Kıyı mevzii ve bataryada bulunan Almanların organize becerileri, yönetimi ve zor şartlarda çalışması olmasa Türk ordusu başarıya ulaşamaz. Buna benzer örneklerin sayısını arttırmak mümkündür. Ancak konumuz bu olmayıp verilen bu örneklerle Liman Paşa ve diğer Alman subay-

19 Mayıs Türk Taarruzu

ların Türk askeri ve subayını Çanakkale Savaşlarında bilgisiz, tecrübesiz göstererek zaferde esas payın kendilerine ait olduğu görüşünü oluşturma gayretlerini ortaya koymaktı³⁵.

35 Gencer, "Çanakkale Savaşları'nda Türk-Alman İlişkileri, s.1900-1902.

Kâzım Karabekir Paşa

KÂZIM BEY'İN ÇANAKKALE SAVAŞI ESNASINDA FIRKASINA YAZDIĞI KURBAN BAYRAMI TEBRİĞİ:

Kerevizdere, 4 Ağustos 1331

Yarın Kurban Bayramıdır.

Yüz binlerce muvahhidin Kâbe-i Muazzama'da dergâh-ı ulûhiyete yöneldiği, rahmet-i ilahî kapılarının âlem-i İslâm'a açıldığı gündür.

İngiliz vahşeti, Fransız denaeti, Rus zulüm ve esareti milyonlarca İslam kardeşimize, bu sene Kâbe-i Muazzama'nın yollarını kapadı.

Bu melanet elbette Gayretullah'a dokunacaktır, Orduyu İslam pek yakında mansur ve muzaffer olacaktır. Gelecek yılın bu günleri, dört yüz milyon ehl-i İslâm hür, müstakil ve müttehit (olarak) Liva'ül-Hamd-i Ahmedî altında; Al-i Osman bayrakları sayesinde, müştak ve müftehiri olduğu Beytullah'a kavuşacak, "Lebbeyk Allahümme Lebbeyk" diye haykıracaktır.

Her evde, her bucakta, tehliller, tekbirlerle kurbanlar kesilirken, biz de Kerevizdere kurbanlarımıza ve şehit kardeşlerimize Fatihalar gönderelim. Bizler ya şehitlik ya gazilik duygusuyla Hakk'a bel bağlayalım. Tâ ki dinimiz kurtulsun, namusumuz masun kalsın, nam-ı millet yükselsin, vatan ebedî şan ve şeref bulsun.

Bu mübarek gün vesilesiyle zabitan ve efrat arkadaşlarımın gözlerinden öper ve cümleyi tebrik ederim.

14. Fırka Kumandanı

Kaymakam Kâzım

Metnin sadeleştirilmiş şekli şu şekildedir:

“Kerevizdere 17 Ağustos 1915

Yarın Kurban Bayramıdır.

Yüz binlerce inananın Kâbe-i Muazzama’da Allah’ın katına yöneldiği, Rahmet-i İlahi kapılarının İslâm âlemine açıldığı gündür.

İngiliz vahşeti, Fransız alçaklığı, Rus zulüm ve esareti, milyonlarca İslâm kardeşimize bu sene yüce Kâbe’nin yollarını kapadı.

Bu lanetlenecek vaziyet elbette Gayretullah’a dokunacaktır. İslâm ordusu, pek yakında Allah’ın yardımıyla galip ve muzaffer olacaktır. Gelecek yılın bu günleri, dört yüz milyon ehli İslâm hür, müstakil ve birlik içinde, mahşer günündeki gibi Peygamberimizin (s.a.s.) sancağı altında toplanacak; yüce Osmanlı bayrakları sayesinde, görmek için can attığı, varlığıyla övündüğü Beytullah’a kavuşacak, “Lebbeyk Allahümme lebbeyk” (Buyur Allah’ım buyur) diye haykıracaktır.

Her evde, her bucakta tehliller (Lâ ilâhe illallah) ve tek-birlerle kurbanlar kesilirken, biz de Kerevizdere kurbanlarımıza ve şehit kardeşlerimize Fatihalar gönderelim. Bizler, “ya şehitlik ya gazilik” duygusuyla Allah’a bel bağlayalım. Tâ ki dinimiz kurtulsun, namusumuz her tür kötülükten uzak kalsın, milletimizin namı yükselsin, vatan sonsuza dek şan ve şeref bulsun.

Bu mübarek gün vesilesiyle, subay ve er arkadaşlarımin gözle-rinden öper ve hepsini tebrik ederim.

14. Tümen Komutanı
Yarbay Kâzım Karabekir”

Yukarıdaki sayfada Yarbay Kâzım Karabekir Bey'in 14. Tümendeki askerlerine gönderdiği kurban bayramı tebriği görülmektedir.

Asıl adı Musa Kâzım olan Karabekir Paşa, Çanakkale Cephesi'nde vazifelendirilmeden evvel yarbay rütbesiyle V. Kolordu'ya bağlı olarak Kartal'da (İstanbul) bulunan 14. Tümen Komutanlığını yürütüyordu.

Bir süre Kartal'da kalan Kâzım Bey'in tümeni, daha sonra Gelibolu'ya gönderildi. Seddülbahir bölgesinde Güney Grubu Komutanlığına bağlı olarak yine 14. Tümen Komutanı olarak görev yapmaya devam etti.

12-13 Temmuz 1915 İkinci Kerevizdere Muharebesi'ne 14 Tümen bizzat katılmayıp 21 Temmuzdan itibaren diğer bazı tümenlerle bölgeye gelerek yıpranmış ve yorulmuş tümenlerin yerine göreve başladı.

Yarbay Kâzım Bey'in Çanakkale'de katıldığı ilk muharebeler, 6-13 Ağustos 1915 tarihinde cereyan etti. 5. Kolordu Kumandanı Fevzi (Çakmak) Paşa emrindeki 14. Tümen Alçıtepe'yi almaya çalışan düşman kuvvetlerine fırsat vermedi.

Yarbay Kâzım Bey'in tümeni, eylül ayından itibaren de mevzi savaşlarına iştirak etti.

Tümen, Kerevizdere'de Ocak 1916'ya kadar 3,5 ay Fransız birliklerine karşı başarılı bir şekilde mücadele etti. Kâzım Bey de Çanakkale Muharebeleri'nde gösterdiği yüksek askerî kabiliyet, dirayet ve kahramanlık neticesinde ikisi Osmanlı, diğerleri de Alman ve Avusturya'dan olmak üzere dört madalya almış, rütbesi yarbaylıktan albaylığa terfi ettirilmiştir.

Bayram tebriğinin tarihine dikkat edilecek olursa Rumi 4 Ağustos 1331 yani 17 Ağustos 1915 tarihini göstermektedir. Bu da tebriğin Çanakkale’de bu tümenin çarpıştığı 6-13 Ağustos tarihli savaşıardan dört gün sonra yapıldığını gösterir.

Kâzım Karabekir de tebriğinde bu savaşta Kilitbehir’de şehit düşen askerleri anmakta ve ruhlarına Fatiha gönderilmesini istemektedir.

Tebriğin başında İtilaf Devletlerinin işgalleri neticesinde 1915 yılında Hac yolunun tehlike altında olduğu ve kapandığına da atıfta bulunmaktadır.

Tebrik Merhum Gazi Nurettin Peker’in arşivinden alınmış olup Sn. Aynur Çelikcan tarafından TRT Radyo Televizyon dergisinin Aralık 2007 sayısında neşredilmiştir. Nurettin Peker’in bayram tebriğinin altına düştüğü not da dikkat çekicidir:

“Bu fırka, Balkan Harbi’nden sonra, Yanya’dan Kastamonu’ya dönmüş ve Çanakkale Savaşı’na girmiş. Zaferden sonra Kafkas Cephesi’ne, oradan Irak Cephesi’ne, sonra 13. Ali İhsan (Sabis) Paşa Kolordusuyla İran’a, oradan tekrar Irak’a gelerek, İngiliz ve Ruslarla yapılan savaşlarda beş-altı kere dolup boşalmış, erimiş. Bir kısmı 30 Ekim 1918’de mütareke günü İngilizlere esir düşmüş ve bir kısmı da karargâhı ile Musul’a çekilerek, tekrar doldurularak İstiklal Harbi’ne katılmış ve Kastamonu’ya dönmüştür.”

Cephede bayram namazı sonrası yapılan dua. Harb Mecmuası'ndan

خالد طایفی

ارزوم و ایسه ناسه به ایزد عظیمتر

۱۲

عزتو اکتیم جعفری

عمر و الفز و لیکنده... احوال امیر بلبله و اوزارنده... احوال امیر بلبله و اوزارنده... احوال امیر بلبله و اوزارنده...

ارزوم و ایسه ناسه به ایزد عظیمتر

۱۲

۱۲

بسمه تعالی... احوال امیر بلبله و اوزارنده... احوال امیر بلبله و اوزارنده... احوال امیر بلبله و اوزارنده... احوال امیر بلبله و اوزارنده...

Mustafa Kemal'e ve Enver Paşa'ya Çanakkale hatırası için seccade hediye edildiğine dair belge. BOA DH UMVM 78-6

MUSTAFA KEMAL'E ÇANAKKALE HATIRASINA HEDİYE EDİLEN SECCADE

Çanakkale Savaşlarında gösterdiği başarı Mustafa Kemal'in kısa zamanda tanınması ve sevilmesini sağlamıştır. Bu dönemde Elazığ (Mamuretülaziz) valisi olan Sâbit Bey de Çanakkale Zaferi hatırası olması için Sanayii Mektebi'ne üç adet seccade hazırlanması talimatını verir. Ustaların azlığından dolayı bu seccadelerin tamamlanması uzun sürer, bu arada Enver Paşa şehre gelir ve kendisine tamamlanan ilk seccade ile “ve yensurakallâhu nasran azîzâ*” “[Allah] sana çok önemli, şerefli ve büyük bir zafer ihsan buyursun.” (Fetih Suresi 3) âyet-i kerîmesi yazılı bir levha hediye edilir. Daha sonra da Sabit Bey, -kendi ifadesi ile- “mezkûr bir çift seccade de Çanakkale'de hıdemât-ı fevkalâdesi meskûr olan Mustafa Kemal Pasa hazretlerine takdim...” eder. Seccadelerin üzerinde Çanakkale haritası bulunmaktadır.

Hediyelerin Osmanlı belgelerinde geçmesinin sebebi Elazığ vilayet meclisinin hususi olarak dokunan seccadelerin bedellerinin dönemin valisi tarafından karşılanması isteğidir. İlk belgede bu talep dile getirilmekte ikinci belgede de o sırada Erzurum Valisi olan Sabit Efendi'nin seccade bedellerini kendisinin ödeyebileceği hususu dile getirilmektedir. İlk belgenin tarihi 2 Nisan 1918, cevabî belge ise 4 Nisan 1918 tarihlidir.³⁶ Atatürk'ün vefatının ardından terekesinden otuz yedi seccade çıktığı iddia edilir³⁷. Buna göre otuz yedi seccade arasında Çanakkale Zaferi hatırasına Elazığ'dan hediye edilenlerin olması kuvvetle muhtemeldir.

36 Ayrıntılı bilgi için bkz: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü- Osmanlı Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri II Ank. 2005

37 Şamil Tayyar, Star gazetesi, (15 Ekim 2007)

© Yrık Hazine Arşivi

Esir alınmış subaylarımızın İtilaf askerlerince götürülüşü. Subaylarımızın esir oldukları halde vakur duruşları dikkat çekicidir.

İstanbullu Muzaffer'in şehit olmadan evvel yazdığı son sözleri. Kağıttaki lekeler şehidin kanıdır. Kağıdın arka yüzünde yazılı olan "Bölük intikamımı alsın" ifadesi rahatlıkla okunabilmektedir. Harp Mecmuası'ndan

KIBLE NE TARAFTA

28 Haziran 332 (11 Temmuz 1916) tarihli Tanin gazetesinde Irak cephesinde şehit düşen İstanbullu Muzaffer isimindeki bir subayın şehit olurken yazdığı cümleler haber yapılıır. Bu haber hakkında Falih Rıfki (Atay), dönemin Harb Mecmuası'nda (sayı.12 sh.182-183) bir yazı kaleme alır: (Metnin kısaltılmış ve sadeleştirilmiş hâlidir.)

Bu subay hayat ile insanlar ve dünya ile veda dakikasında öldüğünü hissetmişti. Bu his korkunçtur. Ruhânî ve manevî ıstırap yanında, bütün manevî ıstıraplar, aile, çocuk ve geride bırakılan şeylerin ıstırapları duyulur. Fakat o subay, melekelerini, bütün neş'elerini ve ıstıraplarını iki noktaya saptamıştı. Din ve Vatan. Zaten kahraman olmak için bu lâzımdı. Maksat, uğruna ölmek için her şeyden önce bütün ölümlerin toplamını, mağlup olmak acısının yanında hiçe saymak ve bütün düşüncelerini, duygularını, ümit ve ihtiraslarını bu maksat etrafına toplamak lâzımdı.

İstanbullu Muzaffer Bey böyle bir insandı. Son nefesinde, sesinin artık çıkmadığı, gözlerinin bir şey anlatamadığı dakika da, cebinden bir zarf çıkardı. Üzerine yazdı;

“ Kible ne tarafta?”

Evvela Beytullah (Kâbe) ile dini ve mukaddesatıyla karşı karşıya kalmak istiyordu. O'nu kibleye çevirdiler Sonra yazmaya devam etti.

“Bölük intikamımı alsın.”

Şimdi gözünün önünde vatan, ona son nefesini bile ateşle, duman ve kanla boğulmuş havasından veren toprak vardı. Bu subayda, en büyük kahramanların en büyük kuvveti olan,

feragat ve feda duyguları yaşıyordu. O maksat için ölüyordu. Öürken dünyadan bir insanın çekildiğini düşünmüyordu. Mukaddes gayenin müdafaasız kalmasından korkuyordu ve devam etti: "Bölük intikamımı alsın!..." O zaman bölük ateşler içinde, ayakları kana saplanmış ve alnı dumanla kararmış. Onun ceset olmaya başlayan vücudu etrafında çarpışıyordu. Üçüncü cümlesini imzalamak isterken İstanbullu Muzaffer Bey hayata veda etti.

Muzaffer Bey'in son nefesiyle bu toprağa, bu toprağın tarihine, yaşayan nesle ve yaşayacak nesillere yaptığı hizmet, milyonlarca insanın bütün hayatlarıyla yapacağı hizmetten büyüktür.

Irak'ın ateş gibi seması altında son nefesini vatan-ı mukaddes hicranı ile teneffüs eden bu genci ve Çanakkale'de Kafkasya'da aynı duygu ve emellerle fedâ-yı nefis eden vatan gençlerini unutmayalım. Onlar kendi fedakârlıklarda bizim fânî insanlığımızı, şu toprağı, şu tarihi ve çok, pek çok ağlayan millî namusu kurtarıyorlar ve ebedileştiriyorlar.

عرب مجبوعہ سی

شانتاشیہ یارہی ضابطانہ یوردنیک کشاد رسمندہ باسمہ قوماندانہ وکیلی البہ «صاغده» واخلید ناظری
«مولده» ہارجبہ ناظری بکلر یارہی ضابطانہ آرسندہ

Nişantaşı'nda yaralı subaylar yurduunun açılış merasimi.
Enver Paşa basamaklarda ortada açık renkli üniformalı.

WALTER VON SCHOEN'UN HATIRALARI

*Osmanlı safında yer alan müttefik askerlerden Walter von Schoen hatıralarında Çanakkale Muharebeleri ile alakalı şunlara yer vermektedir.*³⁸

“Tarih 19 Şubat. Şark kışı etkisini göstermeye başlamıştı. Fırtına adeta ıslık çalıyor ve insanın içine işliyordu ve fasılasız bir yağmur yağıyordu.

Tabyanın hiçbir yerinde kuru bir köşe kalmamıştı. Batarya avlusunda su diz boyunu aşılıyor, yüksek çadırlarda her şey yüzüyordu ve kimsenin vücudunda kuru bir bez yoktu.”³⁹

Osmanlı askerlerinin kahramanlıklarını anlatan Schoen şu bilgileri veriyor:

...Bunlar düşmana karşı koyan Astsubay Mehmet Ali oğlu ve az sayıdaki askerdiler. Fişekler yakında bitmiş olacaktı. Bu kahramanlar süngülü tüfekte üstün kuvvetlere saldırırlar. Takviye yaklaşmaktadır. Adam adama savaşıyor.Uzun süredir biriken vahşi kin hiç kimseyi tanımıyor. İngilizler karaya çıkan askerlerinin dönüşünü boş yere bekliyorlar.⁴⁰

(17 Mart 1915) Saat 11.30 da fırtına kopar. Bir donanma ve kara bataryaları arasında adeta kuduran en büyük muharebe

38 Walter Von Schoen'un Almanca kaleme aldığı “Die Hölle von Gallipoli; der Heldenkampf an den Dardanellen” isimli eseri Sn. Hayrettin Ekiz tarafından Türkçemize kazandırılmaktadır. Yakında Yitik Hazine Yayınları tarafından piyasaya arz edilecektir.

39 Schoen, Walter Von; Die Hölle von Gallipoli; der Heldenkampf an den Dardanellen - Berlin Ullstein, 1937 s.25

40 A.g.e. s.35

başlamaktadır. Boğazlar gri-siyah duman bulutlarıyla çevrili sarı kırmızı ateş şimşekleri kusmaktadır. Bir hayli uzaklığı nedeniyle suskunluğa mahkûm olan tabyaların üzerine demirden dolular yağmaktadır. “Siperlere!” diye sesler yankılanır batarya komutanlarının hoparlörlerinden. İğrenç haykırışlı çelik mermiler yaklaşıp vızıldayıp gelirken kuru ve kulakları sağır edici bir çatırtıyla patlarken, göğüs siperlerinin duvarlarına sıkışmış durumdaki batarya ekibi savaş çağrılarını beklemektedir. Binlerce infilak parçası havada dairevi bir şekilde her saniye ateş püskürmekte, toprak parçaları ve taşlar oradakilerin üstüne düşmektedir. Yer bir depremdeki gibi sallanmakta, siyah toprak fiskiyeleri göğe doğru yükselmektedir. Hamidiye tabyası yanında bulunan küçük liman şehri Çanakkale’ ye uzaktan yaylım ateşi açılmaktadır.⁴¹

Denizde ve karada demir namlularının naraları bir saniye bile susmaz ve güçlü bir şekilde gök gürlemesi Gelibolu’nun Boğazlarında yuvarlanır durur. Tabyalardaysa cehennem kudurmaktadır.

Hamidiye Tabyası sadece bir krater denizi oluşturuyor, mafih onun topları bir mucize sayesinde şimdiye kadar zarar görmemişti. Fakat şimdi 30,5 cm’lik bir mermi bir topun üstüne düştü. Parçalanan kısımlar havaya doğru yüzlerce metrelik helezon oluşturdu. Devamında gelen bir isabetli atış da kaideyi takip etti ve koruma duvarı diyebileceğimiz Travers’i delip geçti.

Tıpkı bir köpek sürüsü gibi diğer savaş gemileri oradan Dardanos’un üzerine saldırmaktaydı. Savaş gümbürtüleri bir kez daha misli menendi olmayan bir şekilde şiddetlenmekteydi. Bir çelik mermi bataryanın üstüne düştü. Bunlar takriben 4.000 kadar devasa mermiler olsa gerek. Cesur Türk komutanı Hasan Mevsuf Bey

41 A.g.e. s.46

yere yığıldı. Ve her biri birbiri ardına birbirlerinin üstüne düştü.

Dardanos'un üstündeki ateş giderek seyrekleşti, bataryalar tamamen susana kadar ateş fasılları daha da büyüdü. Artık bu efsanevi bataryada kimse yaşamamaktaydı.

Yeni güç tabyalardaki savunmacıların gevşeyen hallerini germektedir. Ateş! Ateş! Silah başına, son gücünüzü kullanın! Namlulardan ateş fişkıriyor.

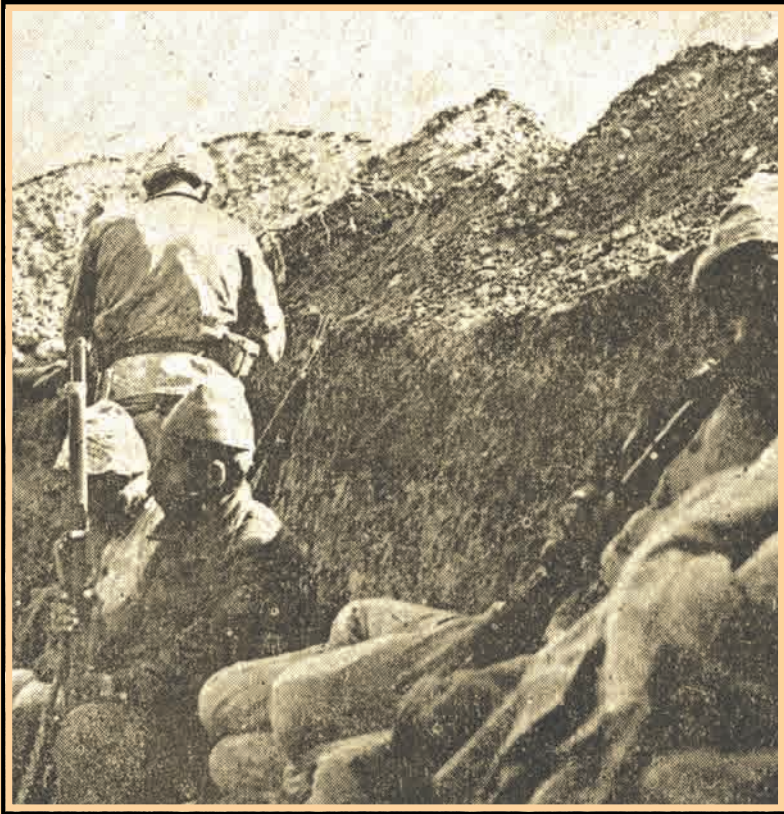
Zafer Zafer

Düşman ateşi daha da belirsizleşti. Galibiyetinden emin olan Amiral de Robeck geri çekildi. Geminin kış kulelerinden sürekli ateş eden filolar savaş alanını terk etti ve büyük bir umutla birkaç gemi eksikle Ege denizine doğru dümen aldı. Savaş gürültüsü yavaş yavaş sönmekteydi. Gece bastırmaktaydı. Asya sahilinden pek de uzak olmayan bir yerde Dardanos civarında bir zamanların gururlu gemisi olan "Irresistible"nin terk edilen enkazı batmaktaydı.

Zafer için hayatlarını feda edenleri mezara taşıyan Türk savaşçılar sessizliğe büründü.

Boğazın her iki yakasında bulunan, II. Mahmud tarafından 15. yüzyılın ortalarında kireç taşından inşa edilen, devasa boyut-taki duvarları, kuleleri ve mazgallarıyla güçlü birer yapı olan Kilitbahir ve Sultaniye'ye "Queen Elizabeth"nin 38 mermisi isabet etmesine rağmen zarar veremedi. Onlar yüzyılların akışı içinde tüm depremlere ve saldırılara mukavemet ettiler. Dün de 800 kg. ağırlığında İngiliz mermileri duvarlara ve kulelere çarparak güçsüz bir şekilde sekmiştir.

Savaş 18 Mart'ta cephanesinin büyük bir kısmını yutmuştu ve bu boşluklar doldurulamıyordu. Beş adet 35,5 cm'lik topların her biri için sadece 50 adet mermi kullanıma hazır, 11

© Yürek Hazine Arşivi

Siper içinde namaz kılan bir asker. (Sırtı dönük olan)

adet 24 cm'lik toplar için ise sadece her birine 45 mermi düşüyordu. Tek başına gemilerin kalın zırhlarını delip geçebilen uzun menzilli infilak mermileri hemen hemen tükenmişti. Obüsler ve engel bataryaları mühimmatının yarısını yakıp tüketmişti. Düşman armadasının böylesi bir hareketsizliği, böylesi bir ölüm kalım savaşı ve birbirini ardına patlayan toplar, son mermi namlusunu terk ettiğinde sükût edecek, susmak zorunda kalacaktı.

ÇANAKKALE'NİN ÖLMEZ HATIRALARINDAN

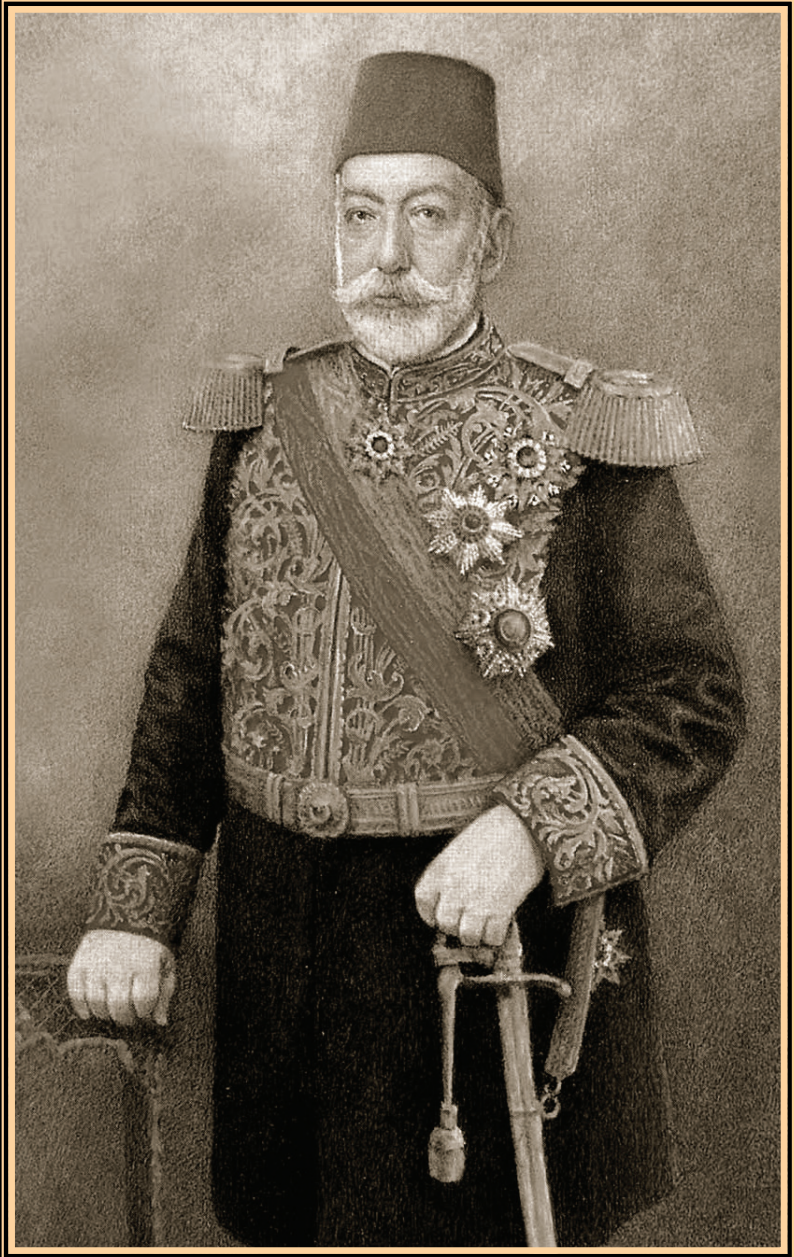
NAMAZ

İngiliz'in, vakit vakit gemilerden, siperden...
Yine bolca gülle, bomba savurduğu bir gündü.
Hızlı hızlı geçiyordum, tehlikeli bir yerden
Birden bire gözlerime büyük bir şey göründü.
Böyle büyük görünen şey küçücük bir insandı
Fakat bana çok dokundu, ayaklarım bağlandı.
Ateşlerin yaladığı bu düzlükten geçenler
Güllelerin cehennemlik yağmurundan kaçarken..
Yolun biraz kenarında, tek başına bir nefer,
Pervasızca bombalardan, ateşlerden, her şeyden..
Kendisine, süngüsünden bir mihrabçık kurmuştu,
Sonra onun karşısında namazına durmuştu.
Ne, havada ıslık çalan.. ve düştüğü yerlere
Kızgın çelik dahmelerle ölüm saçan güller...
Ne, semâda ifrit gibi, vızıldayan tayyâre...
Ne dünyalık bir düşünce, ne bir korku, ne keder
Onun demir yüreğini oynatmaktan âcizdi,
Sanki toplar, şarapneller tehlikesiz.. sessizdi!
Potinleri yanındaydı... Onun büyük saygısı,
Kundurallı ibadeti görmüyordu muvâfık.
Böyle bir yüreğin bütün işi, kaygısı,
Elbet Hakk'ın rızasına olmalıydı mutâbık
Kuru toprak üzerinde, kundurasız kılınan
Bu namazın, pek uygun bir kubbesiydi âsmân!
Bir çam, ona gölgesinde yapmış idi seccade.
Sanki tekbir alıyordu vakit vakit top sesi...
Gözlerinin sade akı beyaz kalan yüzünde
Parlıyordu o sarsılmaz imanın gölgesi
Bir Müslüman nasıl olur? Bu levhadan anladım,
Hürmetlerle -yavaş yavaş- sokuldum beş on adım

Başındaki kabalağın gölgesine gömülen
 Süzük gözler, dikilmişti o süngüden mihrâba
 Hakkın büyük divanında, eli bağlı, dururken
 Artık o, can kaygısını almıyordu hesaba
 Allah Allah, bu, bu ne yüksek bir imandır yâ Rabbi
 Bir Müslüman, ne büyük bir kahramandır, yâ Rabbi!
 Kahramandır, çünkü toplar etrafında patlarken
 Zerre kadar titremedi, namazını bozmadı
 Dört yanına ateş saçan türlü türlü âfetten
 Sanki onu koruyordu bir meleğin kanadı
 Onun, böyle tevekkülü bana pek çok dokundu
 Yüreğimi bir şey ezdi... İki gözüm sulandı
 Ey medenî İngilizler! Daha varsa getirin
 İnsanları, göme göme öldürecek şeyleri:
 Getirin de şu cenneti, cehenneme çevirin
 Bakın onlar korkutur mu, bir Müslüman neferi
 Bunu, hala anlamıyor ne (Hamilton) ne Garey
 Müslüman'ı korkutamaz Allah'tan başka şey
 Böyle dalgın, düşünerek geçerken ben yanından
 Sağa sola selam verdi, namazını bitirdi
 Sonra, biraz kımıldandı.. ellerini -Yaradan
 Tâ gerisine duâ için -gök yüzüne çevirdi.
 Şimdi, artık Allah'ına döküyordu derdini
 Gözlerini kapamıştı.. unutmuştu kendini
 Tâ gerisine karşı boynu bükük duran bir nefer
 Korku bilmez bir yığitti.. hürmetlerle eğildim!
 Duâsına, mutlak âmin diyorlardı melekler
 Kendimi pek fazla gördüm.. usul usul çekildim
 Ben giderken, kulağıma değdi onun sadası..
 (Allahümme salli alâ seyyidinâ) duâsı
 Şimdi, hâlâ nerede bir kabalaklı askeri,
 Görse gözüm, hatırlarım o kahraman neferi!

Teşrîn-i sâni 331 (Kasım 1915)

Ahmed Nedim (Sayı: 4, s. 56-57)

Sultan Mehmed Reşad Han

ÇANAKKALE İÇİN NE DEDİLER

SULTAN MEHMED REŞAD

(Dönemin padişahı, 35. Osmanlı Sultanı)

Savlet etmişti Çanakkale'ye bahr ü berden
Ehl-i İslâm'ın iki hasm-ı kavîsi birden
Lakin imdâd-ı ilahi yetişip ordumuza
Oldu her bir neferi kal'a-i pulad-beden
Asker evladlarımın pîş-geh-i azminde
Aczini eyledi idrâk nihayet düşmân
Kadr ü haysiyeti pâ-mâl olarak etti firâr
Kalb-i İslam'a nüfuz eylemeğe gelmiş iken
Kapanıp secde-i şükrana Reşad eyle dua
Mülk-i İslam'ı Hüda eyleye daim me'men

Sultan Reşad'ın Çanakkale Muharebeleri'nde yaşadığı heyecana tercüman olan bu 'Gazel-i Hümayun', şiir ölçülerini korumaya çalışarak günümüz Türkçesiyle şöyle sadeleştirilebilir:

'Hücum etmişti Çanakkale'ye denizden ve karadan/
Ehl-i İslâm'ın iki kav'i düşmanı birden/
Lakin Allah'ın yardımı yetişip ordumuza/
Oldu her bir nefer, kale gibi çelik beden/
Asker evlatlarımın azminin önünde/
Aczini idrak etti nihayet düşman/
Haysiyeti ayaklar altında etti firar/
İslâm'ın kalbine nüfuz etmeye gelmiş iken/
Şükür secdesine kapanarak Reşad eyle dua/
Hüda, İslam âlemini daima koruya

Sultan II. Abdülhamid Han

SULTAN II. ABDÜLHAMİD

(34. Osmanlı Padişahı)

Eski padişah hususi doktoruna Çanakkale’de taşıdığı umuda dair sözler sarf eder: (5 Mart 1915) “Siz itikad etmezsiniz, ama bana iki kere vâki oldu. Şifâ-i Şerif⁴² okuyorum. Orada Peygamber’in evsafından bahis var. Vücut-i mübareklerinde latîf bir koku varmış.. Ben de etrafta tarif edemeyeceğim latif kokular hissettim.. Bunlar düşmanın Çanakkale’de geçemeyeceğine işarettir. Artık Gayretullaha dokundu.. İnşallah geçemeyecekler.” (M. Metin Hülagü, Sultan II. Abdülhamid’in Sürgün Günleri-Hususi Doktoru Atıf Hüseyin Bey’in Hatıraları İst. 2003 s. 243)

Çanakkale Deniz Savaşları’nın Osmanlı ordusunun muzafferiyeti ile neticelenmesi üzerine II. Abdülhamid çok mutlu olur: “Çanakkale boğaz donanmasına karşı vuku bulan muvaffakiyete pek memnun oldum. Dört beş tanesi batırılmış.. Gazetelerin rivayetine bakılırsa yine geleceklermiş. Lakin inşallah yine batarlar... Geçemezler... Çanakkale kumandanı Cevad Paşa imiş.. İmparator tebrik yazıyor.. Ben de tanırım.. Ben Almanya’ya gönderdim.. Şakir Paşa’nın oğludur.. Maiyetimde bulundu.” (24 Mart 1915) (a.g.e. s.244)

II. Abdülhamid, Çanakkale Muharebeleri esnasında “Çanakkale’yi geçemeyecekler.” demekte ve sürekli hadis kitabı Buharî’yi okumaktadır. İki yıl sonra bu durumu şöyle anlatır: “Çanakkale’yi geçemeyecekler dedim geçemediler. (20 Şubat 1917)”, “Memleketin selameti millet-i İslâmiye’nin bu beladan kurtulmasını dua ediyorum. Hastalığım iyi olsun yine Buharî’ye başlayacağım. Çanakkale Harbi’nde hep Buharî okudum. Cenab-ı Hak o vakit bizi himaye ve sıyanet etti. Yine eder. (11 Aralık 1917) (a.g.e. s.338)

42 Şifâ-i Şerif: Tam ismi eş-Şifâ bi Ta’rifi Hukukî’l-Mustafa (sallallâhu aleyhi ve sellem) olan ve Kâdı İyâz tarafından kaleme alınan eser, Osmanlılarda el yazma nüsha olarak sık karşılaşılan ve çok okunan kitaplardan biridir. Hz. Peygamber’i her yönüyle anlatır.

Albay Mustafa Kemal Bey

MUSTAFA KEMAL BEY

(Anafartalar Grubu Komutanı, Albay, Mareşal Atatürk)

“Biz ferdi kahramanlık sahneleriyle meşgul olmuyoruz. Yalnız size Bombasırtı vak’asını anlatmadan geçemeyeceğim. Müttekabil siperler arasında mesafemiz sekiz metre, yani ölüm muhakkak, muhakkak... Birinci siperdekiler, hiçbiri kurtulmamacasına kâmilten düşüyor; ikincidekiler, onların yerine gidiyor. Fakat ne kadar şayanı gıpta bir itidal ve tevekkülle biliyor musunuz? Öleni görüyor, üç dakikaya kadar öleceğini biliyor, hiç ufak bir fütür bile göstermiyor; sarsılmak yok! Okumak bilenler ellerinde Kur’an-ı Kerim, Cennete girmeye hazırlanıyorlar. Bilmeyenler kelime-i şehadet çekerek yürüyorlar. Bu, Türk askerindeki ruh kuvvetini gösteren şayanı hayret ve tebrik bir misaldir. Emin olmalısınız ki Çanakkale muharebesini kazandıran, bu yüksek ruhtur”

(Mustafa Kemal, Anafartalar Muharebatı’na Dair Tarihçe, Yayınlayan U. İğdemir, TTK Yayınları Ank. 1990 s. XXV)

Mukaddes Şehitlerimiz

“...Binaenaleyh zabitlerimiz [subaylarımız], askerlerimiz hissiyatı vatanperverane ve dinîyeleriyle, [vatan sevgisi ve dinî hisleriyle] şecaati mahsusa-i milliyeleriyle [milletlerinden gelen yiğitlikleriyle] bu derece kuvvetli bir düşmana karşı payitaht kapılarını muhafaza etmekle cidden şayanı iftihar bir mevki kazanmışlardır. Kumanda eğitim bilûmum kıt’aların zabitanını ve efradını birer birer takdir ederim. Bu ulvî maksat uğrunda canlarını kahramanca feda eden mukaddes şehitlerimizi derin ve ebedî bir hürmetle yâd ederim.”

(Ruşen Eşraf Üneydin, Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal ile Mülakat, Ankara, 1981)

Cevad Paşa

CEVAD PAŞA

(18 Mart Kahramanı-Müstahkem Mevki ve Güney Grubu
[Çanakkale Grubu] Komutanı-Orgeneral Çobanlı)

“Bugünkü vesaiki resmîye:

1. Bugün dördü Fransız olmak üzere on altı zırhlı, üç kruvazör ve müteaddit torpidolardan mürekkep düşman filosu öğleden evvel 11.30’dan akşama kadar bataryalarımızı bombardıman etmiş ve tarafımızdan mukabele olunmuştur. Düşmanın bir torpido ile Büvet zırhlısı batmış ve IRRESISTIBLE zırhlısı bir tarafa meylederek, harekât-ı harbiyeye gayrimuktedir bir halde deniz üzerinde kalmış olduğu gibi Afrika sisteminden bir zırhlı dahi mühim surette hasarzedede edilerek bir tarafa yatmış olduğu halde, tedricen uzaklaşmağa çalışmakta bulunmuştur. Bilâ fasıla düşman ile mücadele eden bataryalarımızdan henüz raporlar alınmamış ise de zayıat ve haşaratımızın şayanı ehemmiyet olmadığı anlaşılmıştır.

2. Bugünkü bombardımanda bataryalarımızın endaht hususunda gösterdiği maharet ve metanet şayanı takdir olup, bilumum zâbitan ve efrat kardeşlerime beyanı memnuniyet eder ve daima böyle muvaffakiyetlere mazhar buyrulmasını es-sultan-ı Semadaniye’den tazarru ve niyaz eylerim.

5 Mart 1331 (18 Mart 1915)

Müstahkem Mevki Kumandanı Mirliva Cevad”

Esad Paşa

ESAD PAŞA

(Arıburnu ve Anafartalar Grup Komutanı- Tuğgenral Bülkat)

“Mustafa Kemal Bey esir aldığı bir İngiliz subayını bir ata bindirerek bana göndermişti. Karargâhıma geldiğim zaman, benzi sapsarı ve tir tir titremekteydi. ...Neden titrediğini sordum: “Beni öldüreceksiniz, onun için titriyorum. Öğrendiğimize göre Türkler esirlerini öldürüyorlar!” demesi üzerine kendisine: “Biz Türkler, esirlerimizi hiçbir zaman öldürmemişizdir. Kendi askerimize nasıl davranırsak, esirlere de aynı davranışı esirgemeyiz. Bu bakımdan endişeniz olmasın, şimdi size yiyecek ve içecek versinler, sonra görüşürüz.” dedim. ...Bir saat kadar dinlendikten sonra yanıma getirttim. Benzi yerine gelmiş ve titremesi durmuştu.

Ayrıntılı bir bilgi vermek istemediğini anlamıştım. Yalnız ne kadar tümenin karaya çıkmış olduğunu sormakla yetindim. Avusturyalı ve Yeni Zellandalı dört tugayın çıkarılmış olduğunu söyleyebildi. Sıkıştırmak istemedim. 5. Ordu karargâhına Liman von Sanders Paşa'ya adamlı olarak gönderdim.”

(Esat Paşa'nın Çanakkale Anıları , İstanbul 1975 s.74-75)

Şehzade Ali Vasıf Efendi.

ŞEHZADE ALİ VÂSİB EFENDİ

Sultan V. Murad'ın torunlarından Şehzade Ali Vâsıb Efendi, Çanakkale Muharebeleri hakkında hatıratında şunları yazmaktadır:

“1915’de harbin en mühim hâdisesi İngiliz ve Fransızların Çanakkale’ye denizden ve karadan hücumu olmuştur. Sekiz ay süren bu Çanakkale savaşında İstanbul’a girmeğe teşebbüs eden düvel-i muazzamanın taarruzlarına kahramanca göğüs geren Türk askeri ve kumandanları neticede galip gelerek düşmanın zırlılarını Boğaz’ın önünde batırmiş ve askerlerimiz de karada düşmanı mağlup ederek, nihayet onları bu teşebbüslerinden vazgeçmeğe mecbur etmiştir. Karada ve bilhassa Anafartalar’da en büyük yararlık gösteren kumandan Mustafa Kemal Paşa’dır. Orada gösterdiği dâhice sevk-ül-ceyş hareketiyle İstanbul’un düşman tarafından zaptına manî olmuştur. Mevkiî müstahkem kumandanı Cevad Paşa da çok büyük bir kumandan olduğunu göstermiştir.

Sultan Reşad bu muzafferiyet üzerine gazilik unvanı aldı ve altınların köşelerine Reşad yerine El-Gazi bastırıldı. Bu münasebetle Padişahın yazdığı şiir de pek yerinde yazılmış güzel bir eserdir.”

(Ali Vâsıb Efendi, Bir Şehzadenin Hâtıratı, Vatan ve Menfâda Gördüklerim İşitliklerim, Hazırlayan Osman Selaheddin Osmanoğlu, İst. 2005 s. 66)

دروننا کیم باریمنا

BİR ŞEHİT ANNESİNİN MEKTUBU

Çanakkale’de şehid düşen subaylarımızdan Ali Haydar Efendi’nin Şam’daki vâlidesi Münire Hanım, oğlunun şehâdet haberi kendisine ulaşınca şöyle bir cevap yazar:

“Bismillâhirrahmânirrahîm ve bihî nesta‘în

İnnâ fetahnâ leke fethan mübînâ

Nasrun minallâhi ve fethun karîb ve beşşiri’l-mü’minîn
(Yâ Muhammed!)

Muzaffer Ordu-yı Osmânî Başkumandan Vekil-i âlişânı
Enver Paşa Hazretlerine

Devletli efendim hazretleri

26 Temmuz sene 1331 tarihinde Çanakkale sahne-i harbinde Seddülbahir Kanlısirt nâm mevkiinde ihrâz-ı mertebe-i şehâdet eden ... Alay’ın Birinci Tabur Dördüncü Bölüğü Kumandanı mahdûmum Ali Haydar Efendi bin Rıza Efendi hakkında irsâl buyurulan tebşîr-nâme-i âsafâneleri vâsıl-ı dest-i ta’zîm oldu. Bir şehid vâlidesi olmaklığımdan ve mahdumumla beraber millet-i necîbemizin intikamını alacak olan aile-i hakikîsi şanlı ordumuzun tevâlî-i muvaffakiyâtından dolayı samîmi vicdanımla mesrûr ve müftehir olduğumu arz ve te’âlî-i vatan uğrunda sa’y ve ikdâmı cihanı hayrette bırakan asker evlâd ve kardaşlarımıza tezyîd-i muvaffakiyât duasını yâd ile bi’l-cümle ma’iyyeti celîleleri hakkındaki teveccühât-ı samîme-i hazret-i kumandanîlerine karşı medyûn bulunduğumuz ihtirâmât-ı ta’zîmkârâneyi huzur-ı sâmi-i cenâb-ı âsafânelerine arz eylerim, fermân.

Fi 9 Teşrin-i Evvel sene 1331

Merhum Ali Haydar Efendi’nin Vâlidesi

Münire

Muzaffer ordunun halk tarafından dualarla karşılanması.

Donanma Mecmuası’ndan

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Besmele vasıtasıyla yardımı O'ndan diliyoruz.

“Biz sana aşikâr bir fetih ve zafer ihsan ettik” (Fetih Suresi 1. Ayet)

“Memnun olacağınız bir şey daha var: Allah'tan bir yardım ve yakında gerçekleşecek bir zafer! Müminlere bunları müjdele!” (Yâ Muhammed!) (Saff Suresi 13. ayet)

Muzaffer Osmanlı Orduları Başkumandan Vekili Enver Paşa Hazretlerine

Devletli efendim hazretleri

26 Temmuz sene 1331 (8 Ağustos 1915) tarihinde Çanak-kale sahne-i harbinde Seddülbahir Kanlısirt denilen mevkiinde şehâdet mertebesine yükselen ...Alay'ın Birinci Tabur Dördüncü Bölüğü Kumandanı evladım Ali Haydar Efendi (Rıza Efendi'nin oğludur) hakkında gönderilen şehitlik müjdesi getiren haberi ulaştı. Bir şehid vâlidesi olmaklığımdan ve evladım ile beraber necip milletimizin intikamını alacak olan hakiki ailesi şanlı ordumuzun birbiri ardınca kazandığı muvaffakiyetlerden dolayı samîmi vicdanımla sevinçli ve gururlu olduğumu arz ederim. Vatan uğrunda gayret ve sebat ile çalışarak cihanı hayrette bırakan asker evlât ve kardeşlerimize ettiğimiz muvaffakiyet dualarımızı artırdık. Hepsini yâd ediyor ve bi'l-cümle yüce arkadaşlarınıza samimi teveccühlerimizi, kıymetli kumandanlarımıza samimi hürmet borcumuzu sizin saygıdeğer şahsınızda arz eylerim.

[22 Ekim 1915]

Merhum Ali Haydar Efendi'nin Vâlidesi

Münire

(Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Belgelerinde Çanakka-
le Muharebeleri II Ankara 2005 s.136)

İTİLAFLAR DEVLETLERİNİN CAMİLİ VAPURU

Çanakkale Muharebeleri Osmanlı askerlerinin zaferini getirirken dünyanın şahit olduğu pek çok acıyı da gündeme taşıdı. İtilaf donanması Boğaz'ın sularına gömülürken bir yandan da pek çok acı gerçek su yüzüne çıkıyordu.

Bu acı gerçeklerden biri de Hintli Müslüman askerlerin cepheye getirilmesidir. Aşağıda verilen Selanik Başkonsolosluğu'ndan Dışişleri Bakanlığı'na yazılan belge de bu vaziyet açıkça görülmektedir. Belgede Mondros'da İngilizlerin üç nakliye gemisine bazı ayetler hadis-i şerifler asarak cami hâline getirdikleri, Müslüman Hintlilere burada namaz kılma imkânı sağladıkları, Ramazan ayında oruç tutmalarına müsaade edildiği, gerek üniformalarına gerekse yiyeceklerine İslamî esaslara göre dikkat edildiği bahsedilmektedir. Yine belgede “zavallı Müslümanların kimin ile harbe girişeceklerinden” habersiz olduklarından dem vurulmakta ve koyu İngiliz sansüründen dolayı bu askerlerin savaş

İngilizlerin Çanakkale'yi geçtikten sonra İstanbul'da kullanmak için bastırdıkları ve 60 gümüş kuruşa tekabül eden paraları

İtilaf Devletleri tarafından kandırılarak Osmanlı askerlerine karşı savaştırılan Müslüman askerler namaz kılıyor.

hakkında malumatlarının bulunmadığı anlatılmaktadır. Belgenin geri kalan kısmında bu durumun halli için yapılabilecek işlerden bahsedilmektedir.

Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye

Selanik Başşehbenderliği

Aded/ Umumî: 1520/ Hususî: 395/ Mahremdir

“Hariciye Nezâret-i Celîlesi’ne

Ma’rûz-ı çâker-i kemîneleridir

14 Temmuz [1]915 tarihli ve 379 numaralı telgrafnâme-i çâkerânemde arz olunan Afrika Vapuru’nun getirdiği Hindli askerinin Müslüman Hindlilerden mürekkeb olduğunu ve Mondros’da İngilizler üç nakliye sefinesini cami hâline ifrâğ ve bazı âyât ve ehâdîsi mübeyyin levhalar ta’lik ederek Müslüman askerlere beş vakitte namaz kıldırarak ve oruç tutdurmakda olduklarını ve İngiliz zâbitlerinin Müslüman askerlere riâyet ede-

rek elbiselerine ve yiyecek ve içeceklerine fevkalâde itina olduğunu ve zavallı Müslümanların kimin ile harbe gireceklerinden bî-haber bulduklarını ve İngilizler İslâmları yalnız Almanlarla harb ediyoruz diye iğfal eylediklerini ve Mondros ve Limni’de İngilizler sansür muamelesini pek ziyade sıkı bir sûrette tatbik eylemekte bulduklarından cezîredükilerin hiçbir şeyden haber ve malûmât almalarının imkânı olmadığını ve Mondros’daki Fransız askerleri ise perişan bir halde elbiseleri parça parça olduğunu ve İngilizlerle Fransızlar arasında mübâyenet-i efkâr (fikir ayrılığı) tamamıyla hüküm-fermâ bulunduğunu Pire’den Selanik’e gelirken esna-yı râhda çevrilerek Mondros’a getirilip tâbî’iyet-i Yunaniyyede olduğu sâbit olması üzerine bilâhare tahliye edilerek Selanik’e gelen mevsûku’l- kilem bir Müslüman ifade eylemiş ve işbu Müslümanın ifadâtı muhbirimiz tarafından verilip telgrafla arz olunan malûmâtı te’yîd eylemiştir. İngilizlerin âlemi insaniyete ve bâhusus Müslümanlara adüvv-i ekber olduğuna ve kendilerini halife-i zîşân efendimiz aleyhine cenge sevk eylediklerine dair Arapça ve Hind lisanı üzerine beyânnâmeler tanzim olunarak tayyârelerimiz vâsıtasıyla Mondros ve Limni’ye atılmış olsa bî-çâre Hindli Müslümanlar hakikatden haberdâr edilmiş ve dalâletden kurtarılmış olur itikâdındayım. Bu sabah Selanik’de bizden kalma gümrük antrepolarının birisi hükümet-i mahalliye tarafından resmen Sırp Sevkiyat Komisyonu’na teslim olunmuştur. Ba’demâ Sırp Hükümeti nâmına vürûd edecek mühimmât ve levâzımât-ı harbiye bu antrepoya vaz’ edilerek peyderpey Sırbistan’a sevk olunacaktır. Antrepo epeyce büyüktür. Anahartları da Sırp Sevkiyat Komisyonu’na teslim olunmuştur. Ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü’l-emrindir.

Fi 7 Temmuz sene [1]331 ve fi 20 Temmuz sene [1]915

Başshbender Kâmil”

(Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri I Ankara 2005 s.196)

ÇANAKKALE SAVAŞININ NETİCELERİ

Çanakkale Zaferi, İngiltere ve Fransa'nın Rusya ile kurmayı planladığı irtibata mani olmuş, dolayısıyla savaşı iki yıl kadar uzatmıştır. Savaşın uzaması, İngiliz ve Fransız ekonomilerine büyük yük getirmiştir. Avrupa kamuoyunda savaş karşıtlığını arttırmıştır, İngiliz ve Fransız yayılcılığı bu şekilde çok daha geniş alanlara ulaşma imkânı bulamamıştır. Çanakkale, İngilizlerin “Güneş batmayan imperatorluk” hayallerine vurulan ilk ciddi darbe olmuştur.

Dış yardım alamayan ve Bolşevik İhtilali ile sarsılan Rusya, I. Dünya Savaşı dışında kalmış. Bu durum Millî Mücadele yıllarında kuzeyde ülke güvenliğimizi sağladığı gibi Müslüman ülkelerden ve Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinden gelen maddi yardımların Anadolu'ya ulaşmasını kolaylaştırmıştır.

Millî Mücadele'de Doğu'da Ermenilere, Güney'de Fransızlara, Batı'da Yunanlılara karşı türlü yokluklar içinde verilen kavgaya göz önüne alındığında bir de Kuzey'de Rusya'ya karşı savaşılacak ordumuzun ne kadar zor durumda kalacağı malumdur. Ayrıca Hintli Müslümanların, İslam'ın Avrupa'daki son karakolunda Anadolu'da verilen savaşa olan fedakârca katkıları ile Orta Asya'daki Müslüman Türklerin gönderdikleri maddi yardımlar onlarla sınır komşuluğumuz olmadığı için Rusya üzerinden gönderilmiştir. Rusya üzerinden gönderilen bu yardımları Rus yardımı gibi değerlendirmek yanlıştır. Dönemin Rus yönetiminin bu yardımların ancak bir kısmını Millî Mücadele'ye gönderdiği de unutulmamalıdır.

Geçmişte Ermenilere büyük destek veren, onların üzerinden Doğu'da hâkimiyet kurmayı maksat edinen Rusya; Çanakkale Savaşları'ndan sonra savaş dışında kalıp yönetimi değişince Ermenilere destek olmayı terk etmiştir. Bu şekilde Kâzım Karabekir kumandasındaki Osmanlı ordusu Doğu'da yaşanan insanlık dışı katliamlara son vermiştir. Osmanlı ordusu karşısında savaşmanın köy basarak masum kadın, çocuk ve ihtiyarları katletmek kadar kolay olmadığını gören Ermeniler, Misak-ı Millî sınırları dışına çıkartılmıştır.

Çanakkale Savaşları, İngiliz ve Fransız kuvvetlerinin Gelibolu Yarımadası'na bağladıkları yaklaşık yarım milyon askerin yarıdan fazlasını kaybettikleri bir savaştır. Donanma güçleri de büyük darbe yemiş, “yenilmez armada” en büyük yenilgisini almış böylece Almanya ve müttefiklerinin yükleri azalmıştır. İngilizlerin “güneş batmayan ülke” rüyasına en büyük darbe vurulmuştur.

Osmanlı ordusunun bu büyük zaferi, İngiltere ve Fransa sömürgesi hâlinde olan devletlere umut aşılamaş, istiklal ışığı olmuştur.

Osmanlı ordusunun Balkan Savaşlarında uğradığı mağlûbiyet lekesi âdeta kanla silinmiş, ordunun ve halkın maneviyatını arttırmış, bu maneviyat Millî Mücadele'nin kazanılmasında büyük rol oynamıştır.

Mustafa Kemal'in yarbay rütbesi ile Çanakkale kara savaşlarında ortaya koyduğu büyük askerî başarılar, üstlerinin dikkatini çekmiş halkın Millî Mücadele'de kendisini başkumandan olarak kabul etmesini kolaylaştırmıştır. Çanakkale Savaşları Türk tarihinde bir dönüm noktası olacak olan bir komutanın bütün dünyaca tanınmasını sağlamıştır.

Enver Paşa'nın Kuzey Grubu Karargahını ziyareti (Sağdan sola) Hasan Bey, Kemal Bey (Ohrili), İsmet Bey (İnönü), Fahreddin Bey, Esad Paşa (Bülkat) ve Enver Paşa

İlerde Millî Mücadele'de ve daha sonra yeni Türk devletinin kuruluşunda büyük katkıları olacak olan Fevzi Çakmak, Kâzım Karabekir, İsmet İnönü, Esat Bülkat, Cevad Çobanlı ve Ali Fuad Cebesoy Paşalar Çanakkale Savaşlarında sivrilmişlerdir.

Çanakkale Muharebeleri, I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı'nın kazandığı tek zaferdir. Maalesef diğer cephelerde mağlubiyetler birbirini kovalayacaktır. Savaşlar esnasında Osmanlı saltanatında bulunan Sultan Mehmed Reşad'a "gazi" unvanı verilmiş ve saltanatının son üç yılında paralarda "Reşad" ifadesi yerine "Gazi" ifadesi yer almıştır. Sultan Mehmed Reşad ve eski padişah Sultan II. Abdülhamid savaşın bitimini göremeden vefat etmişlerdir.

Enver Paşa

Çanakkale Savaşları Avustralya ve Yeni Zelanda için tarihlerinde dünya gündemine geldikleri ilk büyük hadise olmuştur. Bugün dahi Çanakkale Savaşları'na olan ilgilerini sadece Anzaklara katılan ve Çanakkale'de ölen dedelerine bağlamamak gerekir. Bu tarihi bağ, ilerleyen dönemde Türkiye ile Avustralya ve Yeni Zelanda arasında olumlu ilişkilerin kurulmasına zemin hazırlamıştır.

Çanakkale Savaşları Millî Mücadele'nin bir nevi başlangıcı sayılmaktadır. Çanakkale, Anadolu insanının vatanseverliğinin, sarsılmaz imanının, cesaretinin, mücadele azminin en canlı bir delili olmuştur.

Savaşların ardından Türklerde, Anzaklarda, Hintlilerde, Senegallilerde, Yunanlılarda millî devletler kurma fikri ortaya çıkmıştır.

Çanakkale Savaşları'nın ülkemiz için acı sonuçlarının başında kaybedilen yaklaşık 211.000 vatan evlâdının boşluğu gelir. Ülkenin eğitilmiş insanların şehadetleri ile birkaç nesil kaybolmuş, 1915'ten 1921'e kadar olan dönemde pek çok okul neredeyse mezun veremez duruma gelmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında eğitim ve kültür alanında bu yetişmiş insanların eksikliği çok fazla hissedilmiştir.

Birinci Dünya Savaşı esnasında Osmanlı ordularında 1307-1309 (1891-1893) doğumlu askerler mevcuttur. Mevcut asker sayısının yetersizliği dolayısıyla seferberlik ilan edilerek 1291-1306 (1875-1890) doğumlular da kıta hizmetine çağırılmıştır. Çok geniş vatanın müdafaasının zorluğu, aynı zamanda çok cephede savaş vermenin güçlüğü 1315 (1900) doğumlu erkeklerin de ihtiyat kuvvetleri için askere çağrılmasına sebep olur. 15 yaşındaki bu 1315'liler sonradan

“Hey on beşli on beşli,/Tokat yolları taşlı./On beşliler gidiyor,/Sevenlerin gözü yaşlı.” Dizeleriyle bir Tokat Türküsü’ne konu olur.

Çocuklukla gençlik arasındaki bu insanların askere alınmasından daha mühim konu bu yaştakilerin bir kısmının talebe olduğu halde askere çağırılmasıdır. Çanakkale için asker alımına dair kanunda, onuncu sınıfta okuyanların da askere çağırıldığı bildirilmektedir ki Çanakkale’nin ciddiyeti açısından çok ciddi bir misaldir.

Umumî manada I. Dünya Savaşı’nda ve hususî olarak Çanakkale Savaşlarında verilen büyük asker kaybı, silah ve cephane sarfiyatı, yüzlerce komutanın şehit olması ve büyük maddi kayıplar, Millî Mücadele’nin kazanılmasını zorlaştırmış ve uzatmıştır. Anadolu’da açlık ve kıtlığın görüldüğü bu zor yıllarda savaş ekonomisi tamamen kadınların ve çocukların sırtına kalmıştır. Ancak başta savaşı idare eden komutanların dirayeti ve vatanını düşman çizmelerine çiğnetmeyecek milletin sarsılmaz imanı sayesinde Millî Mücadele kazanılmıştır.

	Muharebede Şehit Olan	Muharebede Sakat Kalan	Muharebede Kaybolan	Yaralanarak Ölen	Hastalanarak Ölen	Savaş Esiri
Çanakkale 1915-16	56.643	97.007	11.178	-	-	-
I. Dünya Savaşı	175.220	303.150	61.487	68.378	466.759	145.104

(Tablo I. Dünya Savaşı ve Çanakkale Cephesinde Osmanlı Devleti Zayıtı Erikson, Edward J., Size Ölmeyi Emrediyorum, İst, 2003, s. 309,313. Esas alınarak hazırlanmıştır.)

Çanakkale Şehitleri Abidesi

ÇANAKKALE GEZİ HARİTASI

1. Kilye Koyu ve Millî Park Tanıtım Merkezi
2. Eceabat Çamburnu Kalesi
3. Çamburnu Anıtı
4. Dur Yolcu - Kilitbahir
5. Kilitbahir Kalesi
6. Kanunî Kalesi ve Namazgâh Tabyaları
7. Mecidiye Şehitliği
8. Seyyid Onbaşı Anıtı
9. Havuzlar Şehitliği
10. Soğanlıdere Şehitliği
11. Şahindere Şehitliği
12. Alçıtepe (Kırte) Köyü
Salim Mutlu Müzesi ve Savaş Galerisi
13. Son Ok Anıtı
14. Zığındere Sargıyeri Şehitliği
15. Nuri Yamut Anıtı
16. Yarbay Hasan Bey Anıtı
17. Şehitler Abidesi
18. Fransız Anıtı ve Mezarlığı
19. Helles Anıtı
20. Ertuğrul Koyu
21. Yahya Çavuş Anıtı
22. İlk Şehitler Anıtı
23. Kabatepe Müzesi
24. Anzak Koyu ve Mezarlığı
25. Mehmerçiğe Saygı Anıtı
26. Kanlısirt Kitabesi
27. Lone Pine (Tek Çam Anıtı)
28. Kırmızı Sirt
29. Lağımlar
30. Hüseyin Avni Bey Kabri ve
31. Karayörük Deresi Şehitliği
32. Bomba Sirtı ve Yüzbaşı Mehmed Şehitliği
33. 57. Alay Şehitliği
34. Mehmed Çavuş Anıtı
35. Arıburnu Yarları
36. Zafer Kıtabeleri
37. Conkbayırı
38. Yeni Zellaında Anıtı
39. Kemal Yeri
40. Kocadere Şehitliği
41. Atatürk'ün Evi
42. Büyük Anafarta Köyü
43. Kireçtepe Şehitliği
44. Akbaş Şehitliği
45. Hasan Mevsuf Şehitliği